

**Budapesti Gazdasági Főiskola
Kereskedelmi, Vendéglátóipari
és Idegenforgalmi Kar**

**Vidékfejlesztés a Szobi járásban – A helyi akciócsoporthoz
szerepe a gazdasági-turisztikai fejlődésben**

Konzulens:

dr. Osváth László Tamás
főiskolai docens

Készítette:

Vagner Hedvig
Turizmus-vendéglátás szak
nappali tagozat
2015

IGAZOLÁS

Konzultációk

Dátum	Téma	Aláírás
2015.10.14.	A Szobi járás társadalmi-gazdasági elemzése	Dr. Osth László
2015.10.27.	A Szobi járás turisztikai koncepciói	Dr. Osth László
2015.11.10.	A Borsány-Duna-Tpoly Üdékfejlesztési Egyesület	Dr. Osth László
2015.12.08.	Szerkezeti áttekintés	Dr. Osth László

(Minimum 3 alkalommal kell a konzulenssel egyeztetni. A dátum mellett szerepelnie kell, hogy miről volt szó az adott időpontban.)

Nyilatkozat

Igazolom, hogy Wagner Hedwig hallgató
(4. évfolyam, napközi tagozat) a konzultációkon 4 alkalommal
megjelent.

Valamint igazolom, hogy a dolgozat általam látott legutolsó, értelemszerűen nem a végső, a hallgató által leadni kívánt változata a még javasolt kisebb változtatásokat figyelembe nem véve, kielégíti egy szakdolgozattal szemben támasztott formai és tartalmi követelményeket.

2015.12.08.
Budapest, 200_____

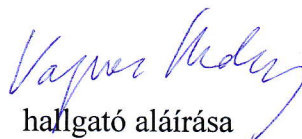
aláírás

Hallgatói nyilatkozat a szakdolgozat leadásához

Alulírott *Vagner Hedvig*

Budapesti Gazdasági Főiskola Kereskedelmi, Vendéglátóipari és Idegenforgalmi Kar
turizmus-vendéglátás szakos, idegenforgalom és szálloda szakirányos nappali tagozatos
hallgatója nyilatkozom, hogy a *Vidékfejlesztés a Szobi járásban - A helyi akciócsoporthoz szerepe
a gazdasági-turisztikai fejlődésben* címmel bírálatra és védésre beadott szakdolgozat saját
munkám eredménye, amelynek elkészítése során a felhasznált irodalmat a szerzői jogi
szabályoknak megfelelően kezeltem (a szükséges lábjegyzet / végjegyzet hivatkozásokat,
valamint az ábrák hivatkozását megfelelően helyeztem el).

Budapest, 2015.12.08.

hallgató aláírása

Tartalom

Rövidítések jegyzéke.....	3
1. Bevezető.....	4
2. A vidékfejlesztés alapelvei az Európai Unióban.....	5
2.1. Vidéki Térségek Európai Chartája.....	5
2.2. A Cork-i nyilatkozat.....	6
3. Kutatási módszerek.....	8
4. A LEADER.....	10
4.1. Áttekintés az Európai Unió Közös Agrárpolitikájáról.....	10
4.2. A LEADER 2007-2013 között.....	10
4.3. Kitekintés a LEADER jövőjére: 2014-2020.....	13
4.4. A LEADER története.....	15
4.5 A LEADER Magyarországon.....	15
4.5.1. A LEADER értékelése a szakirodalomban.....	16
5. A Szobi járás jellemzése.....	18
5.1. Társadalmi-gazdasági áttekintés.....	18
5.2. Közlekedéshálózat.....	22
5.3. Turisztikai vonzerők.....	23
5.3.1. Ökoturisztikai kapacitások, természeti vonzerők.....	23
5.3.2. Falusi és agroturizmus lehetőségei, épített örökségek.....	25
5.3.3. Vallási turizmus.....	27
5.3.4. Összegzés.....	28
5.4. Szálláshelypiac-elemzés.....	29
6. A Börzsöny-Duna-Ipoly Vidékfejlesztési Egyesület.....	32
6.1. A BDIVE szervezeti felépítése és gazdálkodása.....	32

6.1.1. A BDIVE szervezeti felépítése (BDIVE 2015).....	32
6.1.2. A BDIVE gazdálkodása	33
6.2. A BDIVE fő célkitűzései.....	34
6.3. A BDIVE tevékenységei	36
6.3.1. Pályáztatások.....	36
6.3.2. Hálózat- és kapcsolatépítés	41
6.3.3. Marketing és képviselet.....	45
6.3.4. Összegzés	46
7. Eredmények.....	47
8. Konklúziók, javaslatok.....	49
9. Összefoglalás.....	50
10. Mellékletek.....	51
1. melléklet. A Szobi járás épített adottságai (adatbázis).....	51
2. melléklet. A mélyinterjú kérdései	55
3. melléklet. A Szobi járás közúti hálózata	56
4. melléklet. A VOLÁNBUSZ hálózata a Szobi járásban	57
5. melléklet. A Szobi járás hegyvidéki bicikliút-hálózata.....	58
6. melléklet. A Börzsöny különleges madárvédelmi és kiemelt jelentőségű természet-megőrzési területei.....	59
7. melléklet. A BDIVE területén feldolgozott gyümölcsök típusa előfordulási sorrend szerint	60
8. melléklet. A BDIVE támogatásainak településenkénti megoszlása.....	61
11. Bibliográfia.....	62

Rövidítések jegyzéke

BDIVE: Börzsöny-Duna-Ipoly Vidékfejlesztési Egyesület

HACS: helyi akciócsoport

KAP: Közös Agrárpolitika

MVH: Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal

TDM: Turizmus Desztináció Menedzsment

ÚMVP: Új Magyar Vidékfejlesztési Program

1. Bevezető

A szakdolgozat célja a LEADER helyi akciócsoportok (HACS) gazdasági és turisztikai fejlesztésekhez és fejlődéshez való hozzájárulásának vizsgálata Magyarországon. A dolgozatban ez a Szobi járás helyi akciócsoportjának működésén, tevékenységein keresztül kerül bemutatásra.

A Szobi járás földrajzilag elszigetelt: északról és nyugatról az Ipoly, délről a Duna vágja el a többi térségtől. Területe legnagyobb részét a Börzsöny foglalja el, egyben megalkotva az utolsó akadályt kelet felé.

A járás a turisztikailag és gazdaságilag legfejlettebb régió (Közép-Magyarország) egyik legfejletlenebb területe, amely sokszor hátránnyal jár, emiatt több pályázaton nem vehet részt. Budapest közelségéből adódóan nagy az ingatlok aránya.

Ezek a körülmények megnehezítik a fejlődését, külső beavatkozás szükségességét hívják elő. Az EU egyik célkitűzése a területi egyenlőtlenségek felszámolása, vidékfejlesztési politikájának jelentős részét a LEADER helyi akciócsoportok segítségével valósítja meg.

A helyi akciócsoportok alulról szerveződnek, tagjai személyesen ismerik a járást, így ők tudnak a legjobban és a leggyorsabban reflektálni a felmerülő problémákra. Mozgósítják a helyi szereplőket – önkormányzatokat, civil szférát, vállalkozásokat egyaránt, ösztönzik őket az együttműködésre. Hálózatokat és kapcsolatokat építenek, amelyen keresztül meg tudják osztani ismereteiket, tapasztalataikat. Keretet, infrastruktúrát kínálnak az egyes járások közötti együttműködések kialakítására, amelyre a Szobi járásnak, és a hozzá hasonlóan elszigetelt területeknek nagy szüksége van.

A dolgozatban először elhelyezem a LEADER programot az EU politikájában. Ezután ismertetem a Szobi járás társadalmi, gazdasági és turisztikai jellemzőit, majd elemzem a helyi akciócsoport működését, munkásságát és eredményeit.

2. A vidékfejlesztés alapelvei az Európai Unióban

Az Európai Unió már az 1990-es években felismerte a vidéki térségek felzárkóztatásának szükségességét. Az időszak eredményeit a Vidéki Térségek Európai Chartája és a Cork-i Nyilatkozat összegzi. Ezek a kiadványok fogalmazták meg az EU alapelveit a vidékfejlesztéssel kapcsolatban, ezekre alapozva született meg a LEADER program is. A következőkben ezek ismertetése olvasható.

2.1. Vidéki Térségek Európai Chartája

A Charta célja meghatározni a vidéki térségi politika alapelveit az aláíró felek részére. A vidéki térségeket a városi területekhez képest határozza meg. Ez alapján a vidéki térség olyan belterületi vagy part menti terület, ahol alacsony a gazdasági, szociális és kulturális struktúrák sűrűsége, alacsonyabb a lakosság száma, a népsűrűség, és amelyet elsősorban mezőgazdasági, erdőgazdasági, természetvédelmi vagy rekreációs célokra használnak.

A rurális térségek három funkcióját jelöli meg. Az első a gazdasági funkció, amelyen belül a diverzifikáció elősegítését, a mezőgazdaság fejlesztését, a rekreációs tevékenységekhez szükséges infrastruktúra kiépítését, és a kkv-k támogatását emeli ki. A második az ökológiai funkció, amelybe a természetes erőforrások fenntartható fejlesztése, a flóra és fauna változatosságának fenntartása, és a táj megőrzése és fenntartása tartozik bele. Harmadikként a szocio-kulturális funkciót említi. Kiegyensúlyozással és előmozdításukkal érhető el a vidék fenntartható fejlődését.

A fejlesztéspolitika kialakításakor a legfontosabb szempont a vidék sokfélesége. Mivel specifikumai térségenként változnak, a Charta javasolja a szubszidiaritás elvének alkalmazását a vidékfejlesztésben, ugyanakkor felhívja a figyelmet az egyes politikák összehangolására is. A rurális fejlesztéspolitika feladatai közé tartozik a helyi értékek, történelmi és kulturális örökségek megőrzése, a közösségi tudat megerősítése, a vidék vonzóvá tétele a fiatalok számára, a rurális és városi térség kapcsolatainak megerősítése. Fontos, hogy a folyamatok és a szabályok transzparenssek legyenek, kiemeli továbbá a térségek közötti együttműködések jelentőségét.

Kiemelten foglalkozik a fiatalok és a nők foglalkoztatottságával, a kkv-k támogatásával, mezőgazdaság fejlesztésével, az erdőgazdálkodás fenntartható

kezelésével, a turizmus kérdéskörével, az infrastruktúrával, az oktatással és kutatással, a kultúra megőrzésével, a környezetvédelemmel és a tudományos és szakmai együttműködésekkel. Mindezek megvalósítására pénzügyi, jogi és igazgatási intézmények létrehozását kezdeményezi.

2.2. A Cork-i nyilatkozat

A Cork-i nyilatkozat egy a vidékfejlesztésről tartott konferencia eredményeinek az összefoglalója, amely a következő tíz pontban írja le az Európai Unió témában vallott alapelveit.

1. *A vidék preferenciája.* A város és vidék közötti egyenlőtlenségek kiegyensúlyozása érdekében szükséges, hogy minden közösségi és helyi fejlesztési politikában helye legyen a vidék fenntartható fejlesztésének is. Így megfordíthatóvá válhat az urbanizáció folyamata, csökkenthető az elszegényedés és ösztönözhető a foglalkoztatottság is.

2. *Integrált megközelítés.* A vidékfejlesztésben multidiszciplináris koncepcióra és multiszektorális alkalmazásra van szükség, amely magába kell foglalja a mezőgazdaság fejlesztését, gazdaság diverzifikációját, a természetes erőforrások kezelését, a kultúra, turizmus és rekreációs lehetőségek elősegítését.

3. *Diverzifikáció.* A gazdasági és társadalmi tevékenységek diverzifikációjának arra kell összpontosítani, hogy az önfenntartó magán- és a közösség alapú kezdeményezéseknek keretrendszer ajánljon: innovációt, technológiai segítséget, üzleti szolgáltatásokat, alapvető infrastruktúrát, oktatást, képzéseket, ez által megerősítse a kisebb falvakat, és elősegítse a vidék megújulását.

4. *Fenntarthatóság.* Globális felelősségünk megőrizni a vidék minőségét jelen valójában a jövő generációinak.

5. *Szubszidiaritás.* A vidék sokszínűsége miatt szükséges a decentralizáció, amit az összes szint együttműködése kell kísérjen.

6. *Egyszerűsítés.* Egységes jogi rendszerbe kell foglalni a szabályokat és a működési folyamatokat úgy, hogy a rendszer átláthatóbb és egyszerűbb legyen, elősegítve ezáltal a decentralizált egységek rugalmas döntéshozatalát.

7. *Tervezés 'programozás'*. A vidékfejlesztési programok alkalmazásának koherens és átlátható működésen kell alapulnia. Minden egyes régió programjának illeszkedni kell egy nagyobb programba.

8. *Finanszírozás*. A szinergiák erősítése a magán- és állami finanszírozás vegyítésével.

9. *Menedzsment*. Az adminisztratív kapacitás és hatékonyság növelése a technikai segítségnyújtás, képzések, jobb kommunikáció, együttműködések és kutatások megosztása, információk és tapasztalatok cseréje által az egyes régiók és vidéki közösségek között Európa szerte.

10. *Értékelés és kutatás*. Ellenőrzésre és értékelésre van szükség annak érdekében, hogy megmaradjon a rendszer átláthatósága, jól használják fel a támogatásra kapott pénzt, ösztönözzék a kutatást és az innovációt, és lehetővé váljon a tájékozott közösség vitája.

3. Kutatási módszerek

A kutatás négy fő részre osztható fel:

A LEADER elhelyezése az EU politikájában, megvalósítása Magyarországon és ennek a szakirodalmi értékelése.

A Szobi járás társadalmi-gazdasági elemzése.

A Szobi járás turisztikai elemzése (közlekedéshálózat, vonzerők, szálláshely).

A helyi akciócsoport tevékenységeinek elemzése.

A LEADER ismertetésében az EU ismertető füzeteti segítettek. A Szobi járás társadalmi, gazdasági elemzéséhez forrásként a KSH adat- és stadatbázisai, illetve az Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (TeIR) LEADER Helyi Fejlesztési Stratégiák tervezését támogató alkalmazása szolgált. A Szobi járás a Szobi statisztikai kistérség településeiből és a Váci kistérség 4 településéből áll (Kismaros, Nagymaros, Szokolya és Verőce), ezért a KSH esetében csak azok a statisztikák voltak felhasználhatóak, amelyek települési szinten is elérhetőek.

A járás közlekedéshálózatának elemzéséhez az egyes közlekedési szolgáltatók (MÁV, Volán, Mahart) honlapja és további szakoldalak (kisvasut.hu, holkerekparozzak.hu) nyújtottak segítséget.

A turisztikai vonzerők elemzésénél a települések honlapján található információk alapján tematikus adatbázist készítettem az attrakciókból (1. melléklet), és annak segítségével elemeztem a látnivalókat. A vonzerők feldolgozását további témaspecifikus oldalak (például borzsony.hu, horgasztokereso.hu, stb.) is segítették.

A kirándulók és a vallási turisták számáról nem találhatóak adatok. A márianosztrai búcsúk látogatottságáról a helyi pálos rendnek lehetnek adatai, ők azonban a megkeresésre nem válaszoltak.

A helyi termelők felkutatása online nehézkes, mert sokuk nem használ internetet. A kapcsolatfelvétel időnként a helyi akciócsoportnak is problémákat okoz, van, hogy telefonszámot is csak nehezen tudnak hozzájuk rendelni.

A szálláshelypiaci elemzésnél ismét a KSH Stadat adatbázisainak felhasználására került sor. Ezeket az adatokat kritikusan kell kezelni, mert több esetben ellentmondásosak, vélhetően nem történt meg minden adatszolgáltatás. A járás területén

egyértelműen több a szálloda, mint amennyi a statisztikákban meg lett jelölve. A szálláshelyek bevételeinél mindössze Kemencénél jelent meg adat, így sem a bevételek, sem a fajlagos mutatók elemzésére nem került sor.

A helyi akciócsoport szervezeti felépítésének, gazdálkodásának, tevékenységeinek feldolgozása a saját honlapjukon elérhető dokumentumok (például Alapszabályzat, 5 év egyben) és más kormányzati honlapokon (beszamolo.hu, cegjegyzek.info) elérhető adatok felhasználásával történt.

A feldolgozás alatt felmerülő kérdések megválaszolására mélyinterjú készült az akciócsoport Munkaszervezetének elnökével és a nemzetközi kapcsolattartóval (2. melléklet).

4. A LEADER

4.1. Áttekintés az Európai Unió Közös Agrárpolitikájáról

A Közös Agrárpolitika (KAP) Európa és a farmerek, a társadalom és a mezőgazdaság közötti együttműködés érdekében jött létre. A földművelés és élelmiszertermelés alapvető fontosságú a társadalom és gazdaság számára: 16 millió ember dolgozik ezekben a szektorokban, és az EU GDP-jének 6%-át adja ki (EU 2014).

A KAP öt fő célkitűzését az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés (EUMSZ) 39. cikkében rögzítik. Gazdasági jellegű célkitűzései a mezőgazdasági termelékenység növelése a termelés modernizálásával és humán munkaerő megfelelő menedzsmentjével, a piacok stabilizálása és az ellátás hozzáférhetőségének támogatása. Társadalmi célkitűzések közé tartozik az elérhető ár biztosítása a fogyasztók számára és a gazdálkodók megélhetésének, életszínvonalának biztosítása (MASSOT 2015).

A KAP céljainak megvalósítására felhasználható eszközök jelenleg két egymást kiegészítő pillért alkotnak. Az első pillér két dimenzióra osztható fel, ezek az egységes közös piacszervezés (piaci támogatás), amely a kezdetekben jelentősebb volt, napjainkban inkább csak egy biztonsági háló szerepét látja el. A második a mezőgazdasági termelőknek nyújtott közvetlen kifizetések (bevétel támogatás). A KAP így hozzájárul az agrárszektor versenyképességéhez, jövedelemtámogatást nyújt a termelőknek (EB 2010).

A második pillér a vidékfejlesztés. Célkitűzése egy fenntartható keret létrehozása a vidék jövőjéért, amely segíti az új bevételi lehetőségek és munkahelyek megteremtését. Ehhez felhasználja a mezőgazdaság többszörös funkcióját, miszerint a mezőgazdaság az élelmiszer-előállítás felül számos további szolgáltatást tud nyújtani, továbbá a vidék nem mezőgazdasági jellegű funkcióit, például a kulturális, környezeti és épített örökségek vonzerejét, mindeközben megőrizve azokat jelenlegi állapotukban. (TROPEA 2015).

Ezen célok megvalósításában kiemelt szerephez jut a LEADER megközelítés.

4.2. A LEADER 2007-2013 között

A LEADER kifejezés egy francia eredetű betűszóból ered, amely kibontva *Liaison Entre Actions de Développement de l'Economie Rurale*, azaz 'közösségi

kezdeményezés a vidéki gazdaság fejlesztéséért'. 1991-ben kísérleti jelleggel indult el a program, melynek célja az előregedő és elszegényedő vidéki területek felzárkóztatása volt a helyi környezeti, gazdasági és társadalmi problémák megoldásával (ÚMVP IH 2007-2013).

A Tanács 1698/2005/EK rendelete tematikus tengelyeket határoz meg fő támogatási területként. A tengely jelentését mint „összefüggő intézkedéscsomagot” (2. cikkely) határozza meg, amely hozzájárul a következő három célkitűzés legalább egyikének megvalósításához:

1. tengely: szerkezetátalakítással, a fejlesztés és az innováció támogatásával javítani a mezőgazdaság és az erdészet versenyképességét. Ennek keretében modernizálni kell a termelést és növelni a mezőgazdasági termékek minőségét (EC 2013).

2. tengely: a termőföld hasznosításával javítani a környezet és a vidék minőségét. Ezen belül is fejleszteni a táj kezelését, megőrizni a jelenlegi természeti tájképet és tereket fenntartható vidékfejlesztési politikával, és megelőzni a mezőgazdasági területek elnéptelenedését (EC 2013).

3. tengely: javítani az életminőséget és motiválni a gazdaság diverzifikációját. Ennek megfelelően kiemelten kell kezelni a gazdaság és a közösségek fejlesztését, támogatni kell a vidéki szolgáltatásokat és infrastruktúrát, és elő kell segíteni a fenntartható növekedést a foglalkoztatottságban, fokozott figyelemmel a nőkre és a fiatalokra. Ebbe a tengelybe tartozik többek között az idegenforgalmi infrastruktúra fejlesztése is (EC 2013).

Negyedik tengelyként a LEADER megközelítést jelölték meg. Arra tervezték, hogy segítse a helyi szereplőket vidéki területeik hosszú távú potenciáljainak fejlesztésében és elősegítse az életminőség növelésének szélesebb tárházát (EC 2013). Ezek végrehajtásához az 1698/2005/EK rendelet helyi akciócsoportok létrehozását teszi kötelezővé. Az irányító hatóságok minden ilyen csoport számára biztosítanak egy adminisztratív és pénzügyi vezető szereplőt, vagy egy olyan jogszerűen létrehozott közös struktúrát, aki vagy amely garantálja a partneri együttműködést és a megfelelő pénzkezelést. 2013-ban az EU teljes vidéki lakosság 55,5%-át fedték le helyi akciócsoportok. Ez az arány Magyarországon 65,5% volt (EC 2013).

A LEADER megközelítés szemléletmódja hét alappillére által határozható meg. Ezek (ÚMVP IH 2007-2013):

1. Területalapú megközelítés:

Társadalmilag és gazdaságilag is homogén, közös identitással és hagyományokkal rendelkező kisebb térségeket kezelő vidékfejlesztési célterületként, amelyekhez létrehozható egy közös SWOT-analízis, ezáltal pedig kidolgozható egy közös helyi stratégia.

2. Alulról építkező megközelítés:

A helyi szereplők közösen alakítják ki a stratégiát és a fejlesztés irányelveket, sokszor akár az ellentétes irányú „felülről építkezőkkel” (pl.: regionális illetve nemzeti hatóságok által alkalmazott megközelítés) is összefogva a jobb eredményért.

3. Háromoldalú partnerség: a vállalkozói-, civil- és közszféra:

A LEADER sajátossága, hogy helyi akciócsoportokat hív életre, amelyek létrehozzák és megvalósítják a helyi stratégiát, illetve elosztják a forrásokat. Ezek eredményessége a következőkből fakad:

- a három szféra humán erőforrásait egyesítik,
- legalább két szféra közösen hoz létre akciókat, így növelik a gazdasági versenyképességet és megerősítik a térségi összhangot,
- a közös akciók által gyakoribb a szférák közötti konzultáció, egyre nyitottabbak lesznek,
- támogatják egymást a fejlődéshez történő alkalmazkodásban.

4. Innováció:

A vidéki területek számára nehezebben elérhető a kutatás és fejlesztés, így nagy előny származhat abból, hogy a térségek mint azonos érdekcsoportok, tapasztalataikat, gyakorlataikat és azok eredményeit megosztják egymással.

5. Integrált ágazati megközelítés

A LEADER általában több ágazat fejlesztését célozza egyetlen projekten belül, ezeket egy összetartozó egészként próbálja fejleszteni.

6. Hálózati megközelítés

A LEADER akciócsoportok tapasztalatainak és eredményeinek cseréje az EU-n belül. A nyitottságot erősíti a különböző térségek között, csökkenti egy-egy térség elszigeteltségét.

7. Kooperáció

Egyes HACS-ok közötti együttműködés, azok tapasztalatainak bevonása a problémák megoldására, adottság kihasználására. A másik HACS lehet szomszédos térség, más EU-n belüli térség, de akár EU-n kívüli ország is.

4.3. Kitekintés a LEADER jövőjére: 2014-2020

A KAP három hosszú távú stratégiai célt tűzött ki a LEADER megközelítés számára:

- megerősíteni a mezőgazdaság versenyképességét (nagyobb hangsúlyt fektetni azt innovációra, elősegíteni a szerkezetátalakítást, és növelni az erőforrások hatékonyságát),

- biztosítani a természetes erőforrások fenntartható kezelését a klímaváltozás elleni fellépést (elősegíteni a vidéki területek éghajlatváltozással szembeni ellenálló képességét, fenntartani a termelő területek kapacitását)

- elérni a helyi gazdaságok és közösségek kiegyensúlyozott területi fejlesztését, beleértve a munkahelyek fenntartását és létrehozását (helyi szintre helyezni a fejlesztést, javítani a kapcsolatokat város és vidéki térségek között, javítani a helyi feltételeket).

Az új 2014-2020-as stratégiai időszakban a három tengelyt a következő kiemelt területek (prioritások) váltották:

1. prioritás: A tudás átadása és innováció,
2. prioritás: A farmok élet- és versenyképessége,
3. prioritás: Élelmiszerláncok szervezése és kockázatmenedzsment,
4. prioritás: Az ökoszisztéma helyreállítása, megőrzése és segítése,
5. prioritás: Erőforrás-hatékonyság és alacsony széndioxid-kibocsátású, illetve éghajlatváltozáshoz alkalmazkodó gazdaság,
6. prioritás: Társadalmi befogadás, a szegénység csökkentése, a gazdaság fejlesztése.

A tagállamoknak a vidékfejlesztési politikájuk meghatározásánál a következő intézkedésekre kell támaszkodniuk (TROPEA 2015):

1. *Innováció és tudás átadása*: A cél olyan innovációk támogatása, amelyek fenntarthatóan növelik a mezőgazdaság termelékenységét és ellenállnak éghajlatváltozás hatásainak. Fejleszteni kell a gazdálkodóknak nyújtott tanácsadásokat is, hogy segítsék őket a környezetvédelmi problémák kezelésében, és olyan intézkedések létrehozásában, amelyek csökkentik az éghajlatváltozást.

2. *Beruházás, modernizálás, a gazdaságok átszervezése, fiatal gazdálkodók és kisméretű gazdálkodók*

3. *Agrár-környezetvédelmi/éghajlatvédelmi támogatások, biogazdálkodás és a Natura 2000*: A cél olyan intézkedések beillesztése a vidékfejlesztési programokban, amelyek pozitívan befolyásolják a környezet- és éghajlatvédelmi gyakorlatokra való áttérést. Nagyszámú különféle támogatás érhető el, többek között egy kifejezetten biogazdálkodási intézkedések alkalmazását támogatja.

4. *Minőségi rendszerek*: Az egyes tagállamok maximum 3000 eurós támogatást nyújthatnak az egyes vállalkozások számára a minőségi rendszerekben való részvétellel, például az oltalom alatt álló eredet-megjelölés, az oltalom alatt álló földrajzi jelzés, a hagyományos különleges termékek és a biotermékek.

5. *Kockázatkezelési eszközök*: Új a jövedelem visszaesését stabilizáló eszközzel bővültek az eddigi kártérítések esetén nyújtott biztosítási és kölcsönös kockázat kezelési alapok.

6. *Termelői szervezetek*: A kkv-k számára külön támogatást kínálhatnak az államok termelői szövetkezetek létrehozására. A tagok közösen forgalmaznák áruikat, központosítanák az értékesítést és a beszállítást, a szervezést és az innovációt.

7. *Erdészet, hegyvidéki területek és hátrányos természeti adottságú területek*: Meg kell erősíteni az erdészeti támogatásokat, a 62. foktól északra a maximális összeg 450€/hektár a hegyvidéki területek és termőföldeken. 2018-ig minden országnak meg kell határoznia hátrányos természeti adottságú területeit, amelyek nem haladhatják meg az ország mezőgazdasági területeinek 10%-át.

8. *LEADER, alapszolgáltatások, a falvak megújítása és nem mezőgazdasági tevékenységek*: A gyakorlat bizonyította a LEADER sikerességét, érdemes egyre

nagyobb hangsúlyt fektetni az ezáltal létrejött együttműködésekre. A falvak megújulásánál előtérbe kell helyezni azokat a programokat, amelyek nem egyszerűen épületek felújítását, hanem például megújuló energiaforrások telepítését vagy infrastrukturális fejlesztéseket céloznak.

4.4. A LEADER története

LEADER I (1991-1994)

Az első szakaszban sokféle tevékenységet támogattak, így például képzési programokat, a vidéki turizmus szálláshelyeinek és szolgáltatásainak bővítését, kkv-k fejlesztését és a jövedelemszerzési lehetőségek bővítését. A tapasztalat azt mutatta, hogy a helyi erők bevonása növelte a program hatékonyságát (ÚMVP IH 2007-2013).

LEADER II (1995-1999)

A LEADER I tapasztalatai nyomán többet fektettek innovációba és a helyi közösségek képzésébe, hogy azok annál inkább bekapcsolódjanak, és növeljék a szinergia hatásokat (ÚMVP IH 2007-2013).

LEADER+ (2000-2006)

Három fő célterülete (ÚMVP IH 2007-2013):

- vidéki közösségek által létrehozott integrált vidékfejlesztési stratégiák létrehozása és megvalósítása (háromoldalú partnerség, alulról építkező megközelítés)
- együttműködések határon belül és kívül (kooperáció)
- fejleszteni a kapcsolatrendszert a szereplők között (hálózati működés)

LEADER (2007-2013)

Egyre egyértelműbb, hogy a vidékfejlesztésen belül nem csak a mezőgazdaság fejlesztését kell érteni. A LEADER négyes tengelyét mostanra minden nemzeti vidékfejlesztési programba bele kell illeszteni (ÚMVP IH 2007-2013).

4.5 A LEADER Magyarországon

A LEADER Kísérleti Program

A Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium (FVM) 2001-ben LEADER+ típusú kísérleti programot indított. Célterületei a bevezető képzések, helyi stratégiák megvalósítása és a hálózatépítés voltak. A program során 14 helyi

akciócsoportot (HACS) hoztak létre, amelyek 182 település 285 ezer lakosát fedték 3686 km²-en. Végül 272 projektet vittek véghez 91 településen (ÚMVP 2007).

Az AVOP LEADER+

A következő LEADER programot az Agrár és Vidékfejlesztési Operatív Program (AVOP) keretein belül indította el az FVM 2004-ben. 2005-ben megkezdődtek a képzések, majd kiírták a pályázatot a HACS-ok létrehozására. A második kör végére 70 akciócsoportot választottak ki 186 potenciális HACS-ból, akik 920 település 1,5 millió lakosát fedték le. 2006-ban a Magyar LEADER szövetség tovább segítette a kiválasztott akciócsoportok tapasztalatcseréjét és nemzetközi kapcsolatok kiépítését, majd megkezdődött a helyi vidékfejlesztési tervek megvalósítása (ÚMVP 2007).

Végül a HACS-ok által helyi szinten meghirdetett pályázatokra több mint 3600 projektterv érkezett, ebből közel 2700 került megvalósításra. A megvalósított projektek körülbelül egyharmad része idegenforgalmi jellegű volt, a második egyharmada kulturális örökségek megőrzésére és fejlesztésére irányult, és a maradék főként helyi együttműködésekhez, vállalkozások fejlesztéséhez, mezőgazdasági termékek és egyéb fejlesztéséhez kapcsolódtak (ÚMVP 2007).

LEADER 2007-2013

A LEADER korábbi sikereire alapozva immár az összes vidékfejlesztési koncepció LEADER alapokon nyugszik. A program sikerességét a források növekedése bizonyítja a legjobban, ebben a szakaszban 70 milliárd jutott a fejlesztésekre.

2007 őszén 96 helyi közösség alapult, amelyek 3020 települést fedtek le. 2008 elején dolgozták ki a helyi stratégiákat, és majd az ÚMVP Irányító Hatósága ősszel mindegyiket LEADER helyi akciócsoporttá avatta (ÚMVP 2007).

4.5.1. A LEADER értékelése a szakirodalomban

A szakirodalom elsősorban a LEADER magyarországi megvalósításának hiányosságait emeli ki. CHEVALIER (2014, idézi PÓLA, P., CHEVALIER, P., MAUREL, M.C. 2015) LEADER-ről készített centralizációs indexe alapján Magyarország az EU 27-ben az utolsó helyezést érte el. Ez azt jelenti, hogy az országban a LEADER program erősen centralizált és bürokratikus.

FINTA (2013) kiemeli, hogy már a helyi akciócsoportok létrehozása sem mentes a problémáktól. 2007-ben az ágazat vezető szakpolitikusai azt sugalmazták, hogy a

pályázatokon az 50 000 fős területek a legesélyesebbek, így a helyi akciócsoportok több esetben is ennek megfelelően alakultak meg. Ez sokszor két olyan kistérség egyesülésével járt, amelyek nem alkotnak homogén egységet. A közös jellemzők hiánya a későbbi fejlődés gátjává válhat. A szerző azt is kiemeli, hogy ugyan az ország területe jó részben lefedésre került, a támogatási összegek elaprózódtak.

Az előzetesen elismert akciócsoportok Helyi Vidékfejlesztési Stratégiájukat (HVS) az Irányító Hatóság által megadott struktúra alapján kellett, hogy elkészítsék (KIS, K, SZEKERESNÉ KÖTELES, R. 2011). Ez korlátozta az eredetiséget és az innovációt (NÉMETH S. 2009, idézi KIS, K, SZEKERESNÉ KÖTELES, R. 2011).

A HVS-ek végrehajtása a centralizáció következtében lassan zajlott. A Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal (MVH) az első három fordulóból csak az első kérelmeit volt képes jóváhagyni két év alatt (KIS, K, SZEKERESNÉ KÖTELES, R. 2011). Ennek oka az volt, hogy az összes adminisztratív feladat az MVH (mint Kifizetési Ügynökség) kezében maradt a LEADER 2007-2013-as időszak elején. Ezeket a feladatokat 2009-ig nem ruházta át, holott a jogszabályi háttér megadta volna rá a lehetőséget (FINTA, I. 2013).

Egy 2010 márciusában készült felmérés alapján a helyi akciócsoportok szerint a döntések egy része dől csak el helyi szinten, a magasabb szintű szervezetek (Irányító Hatóságok, és Közreműködő szervezetek) nem tesznek eleget a decentralizációért. A kapcsolatokban és kommunikációban a felsőbb szintű akarat érvényesül (KIS, K, SZEKERESNÉ KÖTELES, R. 2011).

FINTA (2015) a 2014-2020-as programozási időszak sikerességének korlátaira hívja fel a figyelmet. Míg a LEADER korábban az Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alap (EMVA) forrásainak 12%-ára nyújthatott volna be igényt, ezt az arányt 2014-ben az országgyűlési választások után (minimum) 5%-ra vágták vissza. A több alapú finanszírozási rendszert, amely lehetőséget nyújtott volna az EMVA csekély vidékfejlesztési forrásainak kiegészítésére, elvetették.

5. A Szobi járás jellemzése

Térkép 1. A Szobi járás térképe (BDIVE é.n.)

5.1. Társadalmi-gazdasági áttekintés¹

A Szobi járáshoz 17 település tartozik, területe 438 km². Állandó lakossága a KSH szerint 2013-ban 24 555 fő volt (az országos átlag 50 000 körüli), tehát a Szobi járás nemcsak Pest megye legkisebb lakosságú és népsűrűségű (56 fő/km²) járása, hanem országos szinten is alacsony népességgel rendelkezik.

Lakónépessége 2000-2011 között egyenletesen növekedett, majd 2012-től csökkenni kezdett. Legnépesebb települései Nagymaros (4709 fő), Veröce (3660 fő), és Szob (2760 fő). Legkevesbé népes Tésa községe, amely 81 fő lakosságával (2013) törpefalunak számít. További három aprófalú (Ipolydamásd, Ipolytölgyes és Peröcsény),

¹ A feldolgozás a TeIR statisztikai adatai alapján valósult meg.

öt kistalu (Bernecebaráti, Kemence, Kóspallag, Márianosztra, Nagybörzsöny) található meg még a területén. Városi címmel csak Nagymaros és Szob rendelkezik, így a járásnak nincs jelentős városi központja. A megjelenő kisvárosok is a járás déli peremén találhatóak.

A járásban természetes fogyás jellemző, amelynek mértéke meghaladja mind a Pest megyei, mind az országos átlagot. 2013-ban egyedül Kismaroson volt természetes szaporodás, a népességfogyás legnagyobb mértékben Perócsényben, Vámosmikolán és Ipolydamásdon volt jelen.

A járás vándorlási egyenlege részben mérsékli a természetes népességfogyást (1. diagram), de hosszú távon várhatóan nem fordítja meg a folyamatot. 2013-ban csak hat településen mutatott negatív értéket (Nagybörzsönyben, Márianosztrán, Kemencében, Zebegényben, Nagymaroson és Szokolyán), az összes többi esetben pozitív volt. A bevándorlás aránya Vámosmikolán, Tésán és Kóspallagon volt a legnagyobb. Tésán ennek ellenére nem történt jelentős lakosságnövekedés, lakónépességéből (86 fő) következően a nagy arány sem okoz számottevő változást.

A járás területére elsősorban azok költöznek, akik vidékiebb környezetre vágnak. Elsősorban olyan, 1-3 gyermekes, fiatal és középkorú párok költöznek ide, akiket munkájuk Budapesthez köt. Számukra a legjobb választást azok a települések nyújtják, amelyek a 70-es vasútvonal mentén elérhetőek (Szob, Zebegény, Nagymaros, Kismaros, Verőce). Ezekről könnyen megközelíthető a főváros. A legnépszerűbb település Kismaros, a meglévő szolgáltatások (állandó posta, gyógyszertár, orvos) és az elérhető ingatlanárak miatt. A régebben üdülőházként használt faépületeket hipszterek vásárolják meg, téliesítik az épületeket, és tanyákat alakítanak ki (KREBSZNÉ GÁBOR T. Mélyinterjú 2015).

A déli peremhez közeli elhelyezkedésének és alacsonyabb ingatlanárainak köszönhetően vannak, akik Szokolyát vagy Kóspallagot választják. Az Ipoly-menti településeket kedvezőtlen fekvésük miatt már nem választják. Járáson belül nem jellemző a migráció, azok, akik korábban a járás területén éltek, és elvándoroltak, Budapest agglomerációjában keresnek új lakóhelyet (KREBSZNÉ GÁBOR T. Mélyinterjú 2015).

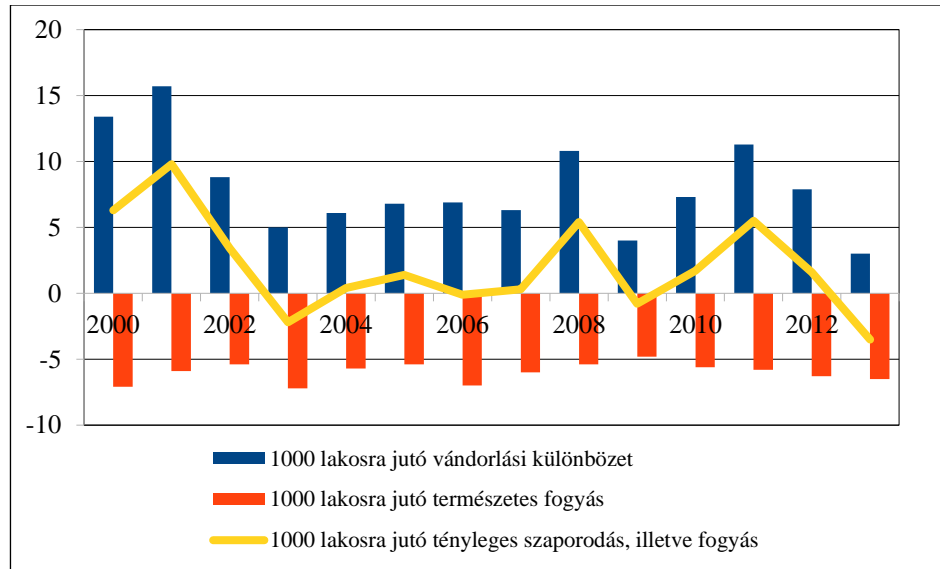

Diagram 1. 1000 lakosra jutó népességszám változása a Szobi járásban (2000-2013). Saját szerkesztés a TeIR adatai alapján.

A járás öregségi mutatója az utóbbi években (2009-2013) az országgal megegyező, a Pest megyeinél magasabb volt. Míg a 60 éven felüliek aránya évek óta meghaladja mind az országos, mind a megyei arányt, addig a 0-14 évesek aránya a megyei alatt volt, ugyanakkor 2009 óta az országos felett található. Ennek háttérében az áll, hogy az országos adatokkal ellentétben, a Szobi járás területén fekvő települések összességében 2009-2013 között a 14 éven aluliak aránya minden évben 1 százalékponttal növekedett. (Így is csak a 2005-ös szintet érte el 2013-ban.) Leginkább az északi települések érintettek az előregedésben: Tésán, Peröcsényben és Kemencén a legalacsonyabb a 14 éven aluliak aránya és kiemelkedően magas a 60 éven felülieké. Az öregségi mutató Letkésen, Verőcén, Ipolydamásdon, Ipolytölgyesen és Nagybörzsönyben volt a legalacsonyabb.

A munkanélküliségi ráta 2013-ban 4,8% volt, azaz alacsonyabb, mint az országos átlag (6,3%), de magasabb, mint a Pest megyei (4%). A regisztrált munkanélküliek több, mint egyharmad része volt 45 év feletti, és közel egyötöd része 25 éven aluli. A munkanélküliség Letkésen (8%), Peröcsényben (7%), Nagybörzsönyben (6,9%) és Bernecebarátiban (6,6%) volt a legmagasabb. Ez alapján úgy tűnik, hogy a járásban a munkanélküliség nem jelent kiemelkedően fontos problémát.

A foglalkoztatott 15-64 évesek aránya (55,8%) 2011-ben kisebb volt, mint az ország (57,9%) vagy Pest megye (60%) átlaga. Ipolytölgyesen, Márianosztrán és

Nagybörzsönyben az aktív népesség kevesebb, mint fele dolgozott mindössze. A legnagyobb arányban Kismaroson, Ipolydamásdon és Verőcén voltak a foglalkoztatottak, mindegyik településen 60% felett.

A naponta ingázók aránya 2001 és 2011 között mind országosan, mind megyei és járási szinten nőtt. Pest megyében az országosnak majdnem kétszerese az ingázók aránya, és még ezt is meghaladja a Szobi járásban ingázóké (2011-ben 66,2%), holott az országos területrendezési terv alapján a Szobi járás már nem tartozik a budapesti agglomerációhoz.

Az egy lakosra jutó belföldi nettó jövedelem a járásban a magyarországi és Pest megyei átlag közé esett. A legmagasabb a Duna-menti településeken volt (Szob, Zebegény, Nagymaros, Kismaros, Verőce).

A Szobi járás lakosságának vállalkozási hajlandósága elmaradt az országostól és a Pest megyeitől, azonban a különbség mértéke jelentősen csökkent 2007 és 2008 között. Ennek hátterében az új, 2007. évi CXXVII. áfáról szóló törvény áll, amely következtében az eddig adószámmal nem rendelkező őstermelőknek is regisztrálniuk kellett (KSH 2008), így a regisztrált vállalkozások száma az átlagnál nagyobb mértékben nőtt.

A működő vállalkozások aránya a regisztrált vállalkozásoknak a felét sem éri el. 2013-ban Tésán, Peröcsényben, Kemencén és a Duna-menti településeken (Verőce, Kismaros, Nagymaros, Zebegény) volt a legnagyobb az arányuk. A gazdasági szerkezet szempontjából a vállalkozások 70%-a a szolgáltató szektorban működik, míg a mezőgazdaság részesedése mindössze 3-5,5% volt.

A foglalkoztatottak számát tekintve a vállalkozások legnagyobb arányban valószínűsíthetően a mikrovállalkozások közé tartoznak. Területileg a legtöbb mikrovállalkozás Nagymaroson, Kismaroson és Verőcén található. A cegfurkesz.hu oldalon a település neve és a létszám (20-99, 100-199 és 200-299) alapján megtalálhatóak azok a helységek, amelyeken nagyobb üzemméretű vállalkozás működik. Az így kapott listát a NAV áfa-alany adatbázisával pontosítva 4 nagyobb, 50 fő feletti személyt foglalkoztató vállalkozásra lehet szűkíteni (1. táblázat).

Ezen vállalkozások egyike sem tartozik az I szektorhoz, azaz a Szobi járás területén üzemelő szálláshelyek és vendéglátóhelyek a foglalkoztatottak száma alapján kis- és mikro-vállalkozások.

Helység	Cég	Fő tevékenység	Foglalkoztatottak száma
Letkés	Ipolyvölgye Mezőgazdasági Szövetkezet	Húsfeldolgozás- tartósítás	51
Nagymaros	BATKI TRANS	Közúti áruszállítás	52
Szokolya	LAVINA Szerviz	Alapanyag, üzemanyag ügynöki nagykereskedelme	57
Ipolytölgyes	MONO-Ipolyfabric	Közúti jármű, járműmotor alkatrészeinek gyártása	461

Táblázat 1. 50 fő feletti foglalkoztatású vállalkozások a Szobi járás területén. Saját szerkesztés a cefurkesz.hu és a NAV áfa-alany adatbázisa alapján

Összességében a térség társadalmi-gazdasági helyzetéről azt lehet megállapítani, hogy az északi térségek helyzete általában rosszabb, mint a délieké. Ezt támasztja alá többek között az, hogy ott a magasabb az előregedés mértéke, a munkanélküliség aránya, és alacsonyabb az egy főre jutó nettó jövedelem. Tehát a Szobi járás társadalmi és gazdasági szempontból nem homogén egység, ahogy azt a LEADER szemléletmód sugallaná.

5.2. Közlekedéshálózat

A Szobi járás közúti hálózata körszerű, körbeövezi a Börzsönyt (3. melléklet). Délen a 12-es másodrendű út húzódik, nyugat felől és északon a 1201-es út. A keleten haladó 2-es út már Nógrád megyéhez tartozik.

A 12-es út a 2-es számú elsőrendű útról ágazik le. Hossza 27 km, Vácot köti össze Szobbal. Ezáltal Vácról autóval Verőce negyed órán belül, Szob 30-40 perc alatt elérhető el.

A 1201-es harmadrendű, térségi jelentőségű út Hontot és Szobot köti össze. Többnyire az országhatárral párhuzamosan halad, attól maximum 3-4 km-re tér el, és a járás nyolc települését érinti. A további burkolt utak a nem erre a félkörívre eső településeket kötik össze a többivel.

A VOLÁNBUSZ Zrt. a buszhálózat kiépítését a Börzsöny egész térségére tervezte (4. melléklet). A Szobi járás településein átlagosan két autóbuszvonal halad át. Ez alól kivételt képez Nagymaros, ahova nem jár menetrend szerinti busz, Tésa és

Zebegény, ahol csak egy-egy vonal érhető el. Kismaroson és Kóspallagon három-három vonal halad, Szobon pedig négy.

A Szobi járás vasúti hálózata a 70-es vonal (Nyugati pályaudvar – Vác – Szob) Verőce és Szob közötti szakaszából és négy kisvasútból (összesen 30,7 km) áll. Budapestről menetrend szerint leggyorsabban 60 perc alatt lehet kiérni Szobra. A négy kisvasút közül a 12 km-es Királyrét (Szokolya) és Kismaros közötti vonal a leghosszabb. A további három kisvasút Nagybörzsöny mellett (8 km), Szob és Márianosztra között (6,7 km) és Kemencénél (4 km) közlekedik.

A biciklis utak kiépítése a Duna mellett Váctól Szobig 2006-ra megtörtént. A Szobi járás hegyi kerékpározók számára több túraútvonallal is szolgál (5. melléklet). Mivel a MÁV járatain könnyen lehet kerékpárt szállítani, így akár a fővárosiak számára is gyorsan megközelíthető egy esetleges túra kiindulási pontjaiként.

Két kompkikötő található a járásban, Nagymaroson és Szobon, illetve 4 személyforgalmi kikötő is van, Verőcén, Nagymaroson, Zebegényben és Szobon.

Összességében tehát elmondható, hogy a települések a járás déli peremén Budapest és Vác irányából könnyen megközelíthetőek akár autóval, akár tömegközlekedéssel. Ezzel szemben az északnyugati területeken fekvő településekre, pl. Tésára, Vámosmikolára akár másfél óráig is eltarthat az út Budapestről gépjárművel. Még körülményesebb, ha a látogató tömegközlekedést használ. A Budapest felől érkezőknek Duna-menti települések kivételével minden esetben át kell szállniuk.

5.3. Turisztikai vonzerők

5.3.1. Ökoturisztikai kapacitások, természeti vonzerők

A Szobi járást délről a Dunakanyar, nyugatról és északról az Ipoly, keletről a Börzsöny csúcsai határolják. Jelentős területét fedi le a Duna-Ipoly Nemzeti Park, és azon belül is a legnagyobb területet a Börzsöny teszi ki (teir.hu). A Börzsöny vulkanikus eredetű hegység, formakincsét a mai napig viszonylag jó állapotban megőrizte. Alsóbb fekvésű területeit mészkő fedi, például Törökmezőnél, Bernecebarátinál és Perőcsénynél. Legmagasabb csúcsa a Csóványos (938 m), Pest és Nógrád megye határán áll (borzsony.hu).

A Börzsöny területe a 275/2004-es kormányrendelet és a 14/2010-es miniszteri rendelet alapján különleges madárvédelmi terület és kiemelt jelentőségű természetmegőrzési terület, a Natura 2000 hálózat részét képezi (6. melléklet).

A Börzsöny sokféle és változatos teljesítmény- és túraútvonalat kínál a kirándulóknak. A Börzsöny Természetbarát és Hegymászó Egyesület honlapjáról többféle tematikus túraútvonal is letölthető, például emlékhelyeket felkereső túrák. 2015 októberében kezdődött meg a börzsönyi kálváriákat felfedező ötrészes túrasorozat az Egyesület legújabb akciója folytán. Itt fut az országos Kéktúra Nagymaros és Nógrád közti 38,1 km-es szakasa (bthe.hu). A Szobi járáson keresztül halad a Mária út középeurópai zarándokútja is (mariaut.hu)(bthe.hu). A legtöbb kiránduló útvonalhoz kisvasutakkal is el lehet jutni.

A kirándulók volumenéről teljes statisztika nem érhető el. Csak azokról találhatóak meg adatok, akik az egyes tematikus utakhoz tartozó igazolófüzetet megvették, és a szükséges követelményeknek eleget tettek (összegyűjtötték a pecsétet, megválaszolták a kérdéseket, stb.). Ennél valójában magasabb a kirándulók száma, feltételezhetően legtöbben ezek nélkül a füzetek nélkül túráznak.

A Börzsöny Természetbarát és Hegymászó Egyesület honlapja alapján a Kéktúra börzsönyi szakaszát 2008-2015 október között 341-en járták végig igazolófüzettel, nyolcan többször is. A tematikák között megtalálható két emlékhelyeket felkereső túrákat évente átlagosan 7-9 fő teszi meg mindössze.²

A Börzsönyben több tanösvény is felkereshető. Ilyen a Strázsa-hegyi tanösvény, amely 4 km hosszúságú, és Kemencétől nem messze fut, a 2 km-es Bernecebaráti tanösvény, amely Sisa Pista, „az utolsó nógrádi betyár” nyomában halad. A Nagymaros és Zebegény közötti Törökmezői tanösvény 6,5 km-ével a leghosszabb, ezt követi a zebegényi 5 km-es Napraforgó tanösvény. Az úgynevezett „Gördülő tanösvény” Királyrét és Nagymaros között található, foglalással, kisvasúton járható be (borzsony.hu, zebegeny.hu, ipolyerdo.hu).

Királyréten erdei iskola és látogatóközpont is működik (dunaipoly.hu). A járás másik erdei iskolája, a Domszky Pál erdei iskola Kemencén üzemel (ipolyerdo.hu).

² Az első túrát 7 év alatt 62-en, míg a másodikat 5 év alatt 36-an járták ezekkel az igazolófüzetekkel (bthe.hu).

Több helyen is található lovarda, amelynek szolgáltatásai között a túra- és tereplovaglás mellett az oktatás is szerepel, például: Viski Lovasudvar, Királyréti Lovarda (vallalkozoinegyed.hu, kirelyretilovarda.hu).

Annak ellenére, hogy négy városnak is van személyforgalmi kikötője, a sétahajózás nem annyira jellemző a Duna bal oldalán. Gyakoribbak a járatok Visegrád és Szentendre felé, mint Verőcére vagy Kismarosra (mahartpassnave.hu). Annál jelentősebb azonban a vízi evezés: az Ipoly vizén kajakkal és kenuval (ipolytours.hu), a Dunán Zebegénynél sárkányhajóval lehet kirándulni. A vízi turizmus egy másik kiemelkedő ága a horgászturizmus. Ehhez nemcsak a Duna és az Ipoly, hanem számos horgászto is rendelkezésre áll, többek között Nagybörzsönyben, Nagymaroson, Kóspallagon, Királyréten, Törökmezőn és Letkésen (horgasz.hu).

5.3.2. Falusi és agroturizmus lehetőségei, épített örökségek

A járás a terület-felhasználás szempontjából elsősorban erdőgazdálkodási térségnek számít, a második legnagyobb területet a mezőgazdasági térségek adják (teir.hu). A helyi akciócsoport szervezése alatt valósult meg nemzetközi együttműködéssel Letkésen a Földi kincsek vására elnevezésű termelői piac, amely minden szombat délután nyitva tart (foldikincsekvasara.hu). Ezen felül Nagymaroson, Kismaroson és Nagybörzsönyben is működik termelői piac.

A járáshoz tartozó falvak helyi termékeiről teljes körű összesítés nem érhető el. Nagybörzsöny és Vámosmikola honlapján megtalálhatóak a helyi termékek. Ezen felül termelotol.hu oldalon regisztrált helyi termelők adatait összegezve adatbázis hozható létre (2. táblázat). A lista vélhetően nem teljes, hiszen nem minden helyi termelő regisztrál a honlapon. Azonban a táblázat alapján feltételezhető, hogy a legtöbb termelő gyümölcseladással és -feldolgozással foglalkozik. A gyümölcsökön belül is elsősorban málnával, ribizlivel, eperrel, szederrel, szilvával és barackkal (7. melléklet). Ezeket végül lekvár és szörp formájában értékesítik.

Helység/Termék	Friss gyümölcs	Lekvár	Szörp	Savanyúság	Tejtermék	Húskészítmény	Méz	Bor és párlat	Palánta
Bernecebaráti	1	1	1	2	1	0	0	0	0
Kemence	2	1	0	0	0	0	0	0	1
Nagybörzsöny	1	1	1	0	1	1	0	1	0
Vámosmikola	1	1	1	0	0	0	0	0	0
Perőcsény	0	0	0	0	0	0	1	0	0
Márianosztra	0	1	0	0	0	0	0	0	0
Nagymaros	1	1	1	1	0	1	0	0	0
Összegzés	6	6	4	3	2	2	1	1	1

Táblázat 2. A Szobi járás területén megtalálható települések helyi termékeinek összesítése. Saját szerkesztés a termelotol.hu, Nagybörzsöny és Vámosmikola honlapja alapján

A Szobi járásban több nemzetiségi hagyomány is él egymás mellett. A Duna menti települések sváb hagyományokat, az északabbi területek palóc és tót hagyományokat őriznek. Ezek az identitások jól megférnek egymás mellett, kiegészítik egymást, olykor összemosódnak. Megőrzésükre a helyi néptánc és -dalszervezetekben van lehetőség (KREBSZNÉ GÁBOR T. Mélyinterjú 2015). Egy-egy településen tájházakban és múzeumokban gyűjtötték össze erre vonatkozó emlékeiket.

A járásban három-négy tájház kereshető fel. Perőcsényben közmunkásokkal és önkéntesekkel újjátották fel és nyitották meg tájházként az egyik műemléki lakóépületet. A munka során a tájegységnek megfelelő technológiákat és anyagokat alkalmaztak, és a helyiek által adományozott ingóságokkal rendezték be az épületet. 2014-ben az ICOMOS, az UNESCO műemlékvédelmi világszervezete, a Példaadó Műemlékgondozásért Díjjal ismerte el a munkálatokat (eletszepitok.hu).

Kemencén a tájházat egy jellegzetes, felvidéki épületben alakították ki, és a falura jellemző hagyományos paraszti háztartást mutatja be (utazonitthon.hu). Kismaroson a Sváb Muzeális Gyűjtemény a 18. század első sváb telepeseiktől napjainkig ismerteti a svábok kultúráját és történelmét. A nagybörzsönyi tájház a helyi bányászat történetét, a faluban élt német asszonyok konyháját, viseletét és berendezési tárgyait, továbbá a helyi borokat ismerteti. A szobi Börzsöny Múzeumban a helytörténeti és néprajzi tárgyak mellett a Börzsöny természeti kincseiből is megtekinthető kiállítás. A tájházak mellett több településen a táji jellegnek megfelelő parasztházak vagy pincesorok is megtalálhatóak.

Érdekes kategóriát képvisel a szokolyai Kacár tanya. Tulajdonosai eredetileg nem turisztikai céllal hozták létre, mára mégis csoportok fogadásával is foglalkozik. Foglalkoztatásaik között megtalálható például a kenyér készítésének folyamata: a búza elvetésétől a sütésig; faművesség, szövés, kovácsolás, kőfaragás, stb. (kacar.hu).

A múzeumokban elsősorban a helyi művészek alkotásait lehet megtekinteni. Nagybörzsönyben fafaragás kiállítás, Verőcén Gorka Múzeum, Zebegényben Szőnyi István Emlékmúzeum látogatható. Közlekedéstörténeti múzeumok Nagybörzsönyben (vasút) és Zebegényben (hajózás) találhatóak. Műszaki jellegű a Verőcén öreg rádiókról látható kiállítás, és a Nagymaros mellett található 1913-as tranzisztor.

Szob és Verőce a 27/2015-ös MvM rendelet alapján a dunai limes magyarországi szakaszának részeseiként világörökségi várományos helyszínek.

A járás településeinek nevesebb épületei elsősorban barokk és neoklasszicista stílusban épült kisebb kastélyok vagy kúriák. A kirándulások során felkereshető egy-egy középkori várrom, például Damásd vagy Salgóvár romjai.

5.3.3. Vallási turizmus

A vallási turizmust az utazók motivációja alapján lehet definiálni. Ők azért utaznak, mert a meglátogatott helyet „szentnek tartják”. Három típusa különböztethető meg: a zarándoklat, a vallási eseményre történő utazás és a kulturális vallási turizmus (MESTER, T. 2006) A Szobi járás kínálatában a vallási turizmus mind a három formája megtalálható.

A kulturális vallási turizmus fő úti céljaként a templomokat kell megemlíteni. Ahogy Magyarországon általában, a Szobi járásban is főként barokk és neoklasszicista stílusú templomok a jellemzőek. Építészeti szempontból két épület emelhető ki. Az első a Szent István templom Nagybörzsönyben, amely az Árpád-korból származik – a helyi legendák szerint még Szent István idejéből, valójában azonban a 13. század első feléből. A templom román stílusban épült, utoljára az 1960-as években renoválták. Azóta többször felkeresték filmforgatás céljából is. A másik a római katolikus templom Nagymaroson, mely eredetileg gótikus stílusban épült. Bár többször átépítették, megőrizte eredeti gótikus jegyei egy részét.

Márianosztrán található az egyetlen magyar alapítású szerzetesrend, a pálosok kolostora. A pálos helyek száma ma erősen korlátozott. Márianosztra mellett csak

Pécsett, Budapesten, Hargitafürdőn és Petőfiszálláson érhetőek el (palosrend.hu). Márianosztrán évente ötször tartanak búcsút, ezek májusban, júliusban, augusztusban, szeptemberben és decemberben kerülnek megrendezésre (marianosztrakegyhely.hu).

A Szobi járáson keresztül halad a Mária út, Kelet-Európa zarándokútja. A Mária út a Kárpát-medence kegyhelyeit fogja össze, nyugat-keleti és észak-déli tengelyével keresztet formáz. A tengelyek egyesével körülbelül 1400 km hosszúságúak (mariaut.hu). A járáson belül hozzávetőleg 40 km-nyi szakasz halad át. Amint az az 2. térképen látható, érinti Bernecebarátit, Kemencét, Nagybörzsönyt, Márianosztrát és Szobot (lila útvonal).

Térkép 2. A Mária út vonala a Szobi járásban

5.3.4. Összegzés

A járás vonzerői tehát a turizmus következő három típusába sorolhatóak be: az ökoturizmus és természetjárás, a falusi és agroturizmus, valamint a vallási turizmus. A járás jelentős ökoturisztikai potenciállal bír. A vonzerők közül kiemelendő a Duna-Ipoly Nemzeti Park, a tanösvények, a Duna és az Ipoly, amelyek az aktív turizmus számos ágát teszik lehetővé. Megjegyzendő azonban, hogy az ökoturizmus fejlődési lehetőségei a természetvédelmi területek terhelhetősége és befogadóképessége miatt korlátosak.

A falusi és agroturizmus a járás termékeire (elsősorban gyümölcsfeldolgozására), illetve a tájházakra építhető. Mivel ezek az adottságok önmagukban kis vonzerővel bírnak, ezért a települések együttműködésével lehetne növelni látogatottságukat (például tájház körtúra). A helyi termékek promóciójára lenne szükség, amihez fel kéne mérni a teljes kínálatot, és közösen, nagyobb üzemméretben kikerülni a piacra, hogy versenyképesebbek lehessenek a helyi termelők.

A vallási turizmus is jelentős potenciált hordoz magában, részben a Mária út, részben a márianosztrai búcsúkból kifolyólag.

5.4. Szálláshelypiac-elemzés³

A Szobi járás területén 2009-2014 között jelentősen megemelkedett a vendégek és a vendégéjszakák száma. 2014-ben közel 25 ezer vendég csaknem 54 ezer vendégéjszakát töltött el. Ez a vendégszámban több mint háromszoros, a vendégéjszakákban több mint kétszeres növekedést jelentett. 2014-re az átlagos tartózkodási idő (2,2 éjszaka) 1 éjszakával csökkent. A vendégek majdnem mindegyike belföldi volt.

2009 és 2014 között megnőtt a kereslet a kereskedelmi szálláshelyek iránt. Míg 2009-ben a vendégek 60%-a a vendégéjszakák 70%-át töltötte el „egyéb szálláshelyeken”, addig 2014-re ez az arány mindkét esetben csak 20% volt. Országos átlagban még ennél is magasabb a kereskedelmi szálláshelyek iránti igény fölénye: a vendégek 89%-a a vendégéjszakák 86%-át töltötte el ebben a kategóriában 2014-ben. Tehát az átalakulás az országos tendenciákhoz való közeledést mutat.

A kereskedelmi szálláshelyek iránti kereslet növekedésével párhuzamosan változott a kínálat is. 2009-ben a kereskedelmi szálláshelyek még csak a férőhelyek 40%-ával rendelkeztek, 2014-ben azonban ez az arány már 60% feletti volt. Tehát a kereskedelmi és az egyéb szálláshelyek férőhelyeinek részesedése felcserélődött, ezáltal megoszlásuk jobban hasonlít az országos arányokra.

³ A KSH adatbázisai alapján (GB1011, GB1012, GB1014, GB1015, GJ1A01, GJ1A02, GJ2A01, GJ2A02, GA2013_W).

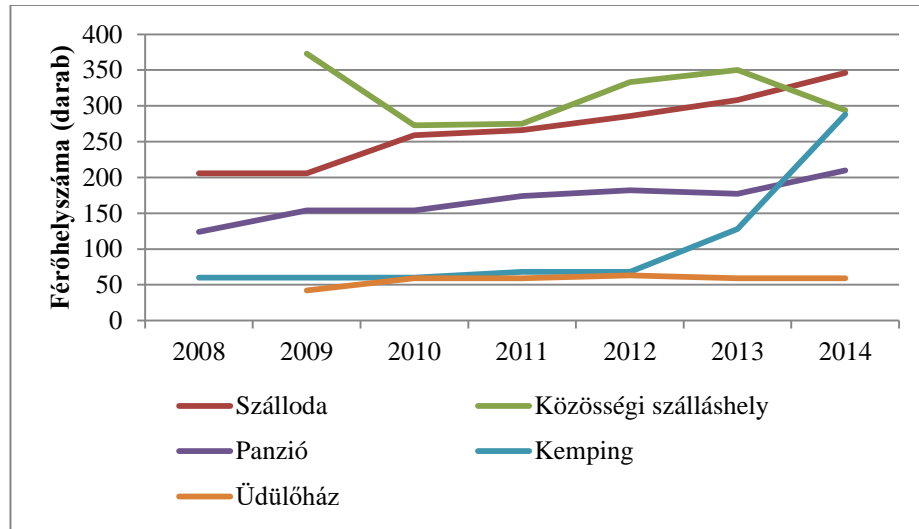

Diagram 2. A kereskedelmi szálláshelytípusok férőhelyeinek változása a Szobi járásban (2008-2014). Saját szerkesztés a KSH adatai alapján.

A kereskedelmi szálláshelytípusok kínálatának növekedése nem egyenletesen történt az egyes típusok esetében. 2014-ben közel 1200 férőhely volt, amely közel másfélszerese a 2009-es adatnak. A férőhelyek száma a szállodákban, a kempingekben és a panziókban nőtt, az üdülőházakban stagnált, a közösségi szálláshelyeken pedig csökkent (2. diagram).

Ennek következtében léptek előre a szállodák az első helyre (29%), a kempingek a harmadikra (24%), és emiatt estek vissza a közösségi szálláshelyek (25%) a másodikra. A legélesebb változás a közösségi szálláshelyek arányának (2009-ben 45%) visszaesésében és a kempingek (2009-ben 7%) térnyerésében történt.

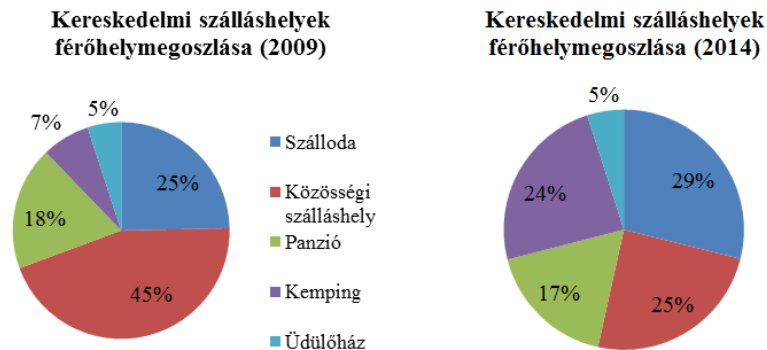

Diagram 3. Kereskedelmi szálláshelyek férőhelyeinek megoszlása a Szobi járásban 2009-ben és 2014-ben. Saját szerkesztés a KSH adatai alapján.

A fentiekből tehát az látható, hogy a kereskedelmi szálláshelyeken jelenik meg a vendégéjszakák több mint 80%-a miközben a férőhelyeknek csak 60%-ával bírnak. A kereslet és a kínálat ezen egyenlőtlenségei a foglaltságban is kiütkeznek. A férőhelykapacitás-kihasználtság 2014-ben az egyéb szálláshelyeken 4%, a kereskedelmi szálláshelyeken 10% volt. Mindkettő mutató az országos szint alatt van, amely még az országosnál is magasabb szintű túlkínálatot jelez. Ennek fényében kérdéses az is, hogy a kereskedelmi szálláshelyek férőhelyeiben látható növekedés mennyire indokolt.

6. A Börzsöny-Duna-Ipoly Vidékfejlesztési Egyesület

6.1. A BDIVE szervezeti felépítése és gazdálkodása

A Börzsöny-Duna-Ipoly Vidékfejlesztési Egyesület (BDIVE) a LEADER harmadik hullámával, a 2007-2013-as időszak elején alakult. 2008 márciusa és júliusa között létrehozták első helyi vidékfejlesztési stratégiájukat. 2008 szeptemberében az Új Magyar Vidékfejlesztési Program (ÚMVP) Irányító Hatósága (IH) avatta őket helyi akciócsoporttá.

6.1.1. A BDIVE szervezeti felépítése (BDIVE 2015)

Az Egyesület szervei: Közgyűlés, Elnökség, Felügyelő Bizottság, Véleményezési Bizottság, Tagozatok és Munkaszervezet.

Döntéshozó szervei a Közgyűlés és az Elnökség. A közgyűlés évente legalább egyszer gyűlik össze, és az Egyesület tagjai alkotják. Az Elnökség legalább havonta egyszer ülésezik, tagjait a Közgyűlés választja. A napi szintű működést a Munkaszervezet biztosítja.

A Közgyűlés akkor határozatképes, ha tagjainak legalább fele jelen van. A döntéseket egyszerű, illetve bizonyos esetekben háromnegyedes többséggel hozzák meg. Utóbbira akkor van szükség, ha az Egyesület céljának megváltoztatásáról, más egyesülettel történő egyesülésről vagy szétválásról, illetve az Egyesület megszűnéséről határoznak. A tisztségviselők (Elnök, Alelnökök, Elnökség, Felügyelő Bizottság) megválasztása kivételével nyílt szavazással döntenek. A Közgyűlés hatáskörébe tartozik az éves költségvetés meghatározása, az éves beszámoló és a közhasznúsági jelentés elfogadása, az Egyesület hosszú és rövid távú programjaiban történő módosítások elfogadása, nemzetközi együttműködésekről történő döntéshozatal.

A döntéshozás másik szerve az Elnökség. Hét tagja van, amelyből három minden esetben az Elnök és a két Alelnök. Az Elnök önállóan képviseli az Egyesületet. Az Elnök gondoskodik a szükséges támogatási és fizetési kérelmek benyújtásáról, illetve azokról a feladatokról, amelyeket a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal delegált az 1698/2005/EK rendeletben meghatározott III. és IV. tengelyes intézkedések végrehajtása érdekében. Az Elnökség feladatai közé tartozik többek között az egyesületi vagyon kezelése, Közgyűlés számára az éves költségvetés és az éves beszámoló

előkészítése. Az Elnökség dönt az Elnök által javasolt támogatási rangsorokról és a források allokációjáról, a munkaszervezet-vezető kérelmeiről.

A Felügyelő Bizottság független, háromtagú szerv, tagjai az Egyesület tagjai közül kerülnek ki, feladata az Elnökség ellenőrzése. Évente jelent a Közgyűlésnek.

A BDIVE tagjai három Tagozatra oszthatóak annak megfelelően, hogy az üzleti, civil, vagy közszférához tartoznak-e. Az Egyesület minden fórumán képviseltethetik magukat a következő arányoknak megfelelően: a közszféra maximum 40%-os képviselettel jelenhet meg, tehát a civil és az üzleti szférának közösen minimum 60%-os képviselettel meg kell jelenniük. Eredetileg 33%-os arányban volt jelen mindegyikük, de a nyitott tagfelvétel következtében ezek az arányok folyamatosan megváltoztak (NEUBAUERNÉ SZATMÁRI ZS. Mélyinterjú 2015).

A Véleményezési Bizottság 1-3 havonta gyűlik össze, az elnökkel együtt 17 tagja van, azaz minden település egy főt delegálhat. Feladata a kiírt és kérelmezett pályázatok véleményezése. A véleményezési bizottságban az összes szféra egyenlő mértékben képviselteti magát.

A Munkaszervezet a 76/2011-es VM rendelet alapján „a LEADER HACS által létrehozott jogi személyiségű szervezet ügyviteli és adminisztratív feladatokat ellátó szervezete, amely a LEADER HACS és az Irányító Hatóság között megkötött együttműködési megállapodás alapján látja el tevékenységét az ÚMVP III. és IV. tengely intézkedéseinek végrehajtása érdekében”. Élén a munkaszervezet-vezető áll. Az Elnökség gondoskodik a Munkaszervezet tisztségviselőinek kiválasztásáról.

6.1.2. A BDIVE gazdálkodása

A BDIVE közhasznú nonprofit szervezet. Vállalkozási tevékenységet nem végez és nem is tervez végezni. A közhasznú bevételek csak kis hányada (1,8-3%) érkezik a befizetett tagdíjból,⁴ így az ebből származó bevételek még a Munkaszervezet bérköltségeinek kifizetésére sem elegendőek. Az Egyesület bevételei döntően (96-97%) támogatásokból, ezen belül is vissza nem térítendő központi költségvetési támogatásokból származnak. Kisebb mértékű bevételeik vannak még pályázati úton elnyert támogatásokból, adományokból, egyéb támogatásokból.

⁴ A tagdíj összege 12 000 Ft/tag/év (BDIVE 2015), a tagok száma 8 év alatt közel a felére csökkent. Többször előfordult, hogy a tagok késéssel egy másik évben fizetik meg a tagdíjat (NEUBAUERNÉ SZATMÁRI ZS. Mélyinterjú 2015).

A kiadások között a legnagyobb tétel a személyi jellegű ráfordítások, a második pedig az anyagjellegű kiadások. A személyi jellegű ráfordítások 10-30%-át adják ki a vezető tisztségviselők (Elnökség) juttatásai. Mivel a működésük fedezésére szolgáló támogatásokat utólag kapják meg, hitelek felvételére szorulnak, amelynek kamatai további ráfordításokat jelentenek.

Az Egyesület eredménye jellemzően negatív volt 2008 és 2014 között (5. diagram).

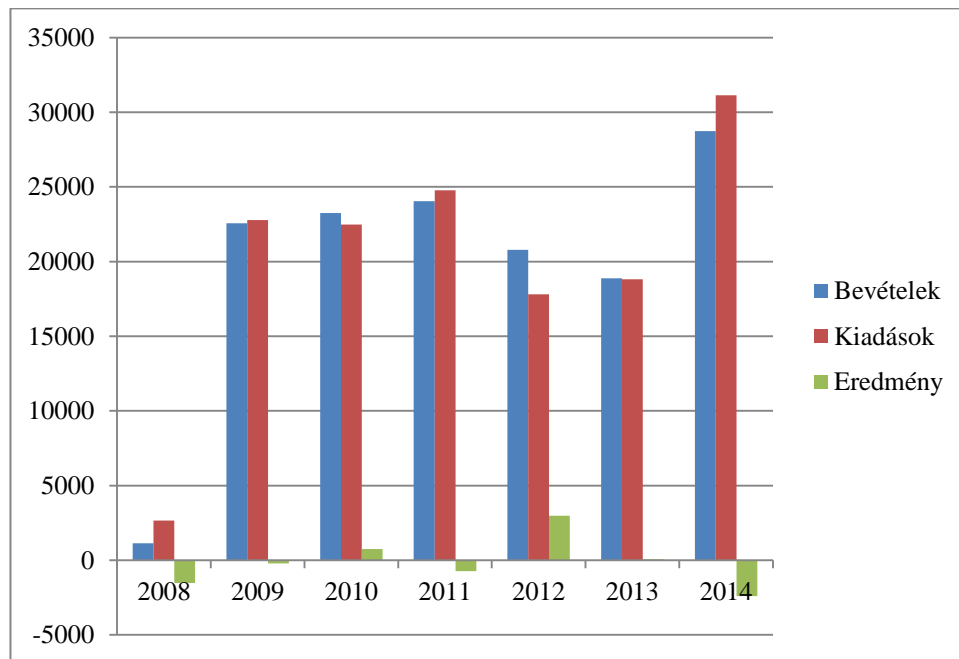

Diagram 4. A BDIVE eredménye 2008-2014 között. Saját szerkesztés az Egyesület eredménykimutatásai alapján.

A BDIVE egyik legnagyobb nehézsége a finanszírozás. Hiába nyújtják be a kifizetési kérelmeket az MVH-hoz havonta és negyedévente, nagyon lassan csorog vissza a forrás. Többször előfordult, hogy a Munkaszervezet tagjai csak késésekkel kaptak fizetést (KREBSZNÉ GÁBOR T. Mélyinterjú 2015).

6.2. A BDIVE fő célkitűzései

A BDIVE céljai a vidékfejlesztési stratégiákban kerültek meghatározásra. Az Egyesület eddigi működése során három vidékfejlesztési tervet hozott létre. 2009-ben, az első helyi vidékfejlesztési stratégiában 7 fő prioritást állapítottak meg, amelyek között még külön pontban megtalálható a turizmus fejlesztése:

1. A természeti és a kulturális örökség megőrzése
2. A turizmus fejlesztése
3. Környezettudatos gazdaságfejlesztés
4. Helyi termékfejlesztés
5. Közösségi fejlesztés
6. A települési és térségi identitás megőrzése
7. A népesség egészségi állapotának és életminőségének javítása

2011-ben a beérkezett pályázatok tapasztalatai alapján módosítások történtek a célkitűzésekben. Komplexebb, több célt magába foglaló prioritásokat alakítottak ki, amelyek a következők:

1. Helyi termékek, szolgáltatások, vállalkozások létrehozása, fejlesztése és megismertetése
2. Helyi közösségek fejlesztése tekintettel a helyi szabadidős és kulturális tevékenységekre
3. Életminőség javítása a helyi biztonságérzet növelésével, segítségnyújtó tevékenységek fejlesztésével, illetve az élhetőbb és szebb környezet kialakításával
4. Fejlesztési és közösségi aktivitás növelése tervek, tanulmányok készítésével, képzések szervezésével

Végül 2015-ben ezek a prioritások kiegészültek a megújuló energiaforrások használatával és az energiahatékonyság növelésével. Az új prioritásrendszerben a turizmus fejlesztése beágyazódott a helyi szolgáltatások fejlesztése és ismertetése alá, ez azonban nem jelenti jelentőségének csökkenését. Az Egyesület jövőképében stratégiai fontosságot tulajdonított a turizmusnak, 2012-ben pedig céljainak leírását kiegészítette a turisztikai desztinációfejlesztéssel, a járás vonzerejének növelésével. Mind a harmadik, mind a negyedik tengelyes pályázatokban megtalálhatóak a közvetlenül a turizmus fejlesztésére irányuló támogatott pályázatok (kapacitásbővítés, kapacitás minőségének javítása, szolgáltatásfejlesztés).

A turizmus mellett kiemelt szerepet kapott a helyi termékek feldolgozása is. A helyi gazdaság ilyen irányú bővülése elősegítheti a munkanélküliség csökkenését, a munkaerő helyben történő foglalkoztatását, továbbá szerepet játszhatna a hagyományok

megőrzésében is. Ahhoz azonban, hogy a helyi termékekkel fejlődést lehessen elérni, szükség van azok „ismertetésére”, marketingjére, értékesítési csatornák kiépítésére. A turizmus képes lehet a vásárlóerő bővítésére. A helyi termékek fejlesztésének kiemelt jelentőségét támasztja alá, hogy a negyedik tengely nyertes pályázatai között minden esetben nagy arányban jelenik meg az üzemek korszerűsítése, bővítése, eszközfejlesztése.

Az első körös pályázatok tanulsága volt, hogy a beadott kérelmek sokszor csak a kiírásoknak akartak megfelelni, nem állt mögöttük egységes fejlesztési terv. Ennek hiányában nem lehet fenntartható fejlődést elérni, ezért az Egyesület szorgalmazza és támogatná olyan tanulmányok létrehozását, amelyek a hosszú távú helyi fejlődést alapoznák meg. A IV. tengely második és harmadik körében is szerepelt ilyen jellegű kiírás, azonban a beérkezett pályázatok mennyiségüket tekintve igencsak korlátozottak (három kérelem). Minőségük is kérdéses, tekintettel arra, hogy egyik kérelem sem kapott támogatást.

6.3. A BDIVE tevékenységei

Az Egyesület tevékenységei között megjelenik a pályázatok meghirdetése és első körös elbírálása, a kapcsolatépítés, a képviselő és a marketing.

6.3.1. Pályáztatások

A pályáztatás minden esetben a prioritások megfogalmazásával kezdődött, amelyeket a Munkaszervezet határozott meg. Miután ezeket a Közgyűlés elfogadta, megkezdődött a projektötletek gyűjtése a prioritások mentén.

A beküldött projekteket a Véleményezési Bizottság formailag és tartalmilag is elbírálta. A cél az volt, hogy olyan projektek valósuljanak meg, amelyek valós problémákra kínálnak megoldásokat, illeszkednek a térség profiljához. Kiemelt szempont volt, hogy a települések között arányaiban egyenlően legyenek elosztva a támogatások, tehát egy település se élvezzen előnyt vagy szenvedjen hátrányt az elbírálás során.

A Véleményezési Bizottság a kérelmeket visszaküldhette módosításra. Amikor a projektek elfogadásra kerültek, a kérelmezők kaptak egy-egy nyilatkozatot, amelyet később a pályázatokkal együtt fel kellett tölteniük. Az elbírálás második körét az MVH

végezte, az ott is elfogadásra került pályázatok utólagos térítéssel elnyerték az összegeket (KREBSZNÉ GÁBOR T. Mélyinterjú 2015).

A 2007-2013-as szakaszban az Egyesület a III. tengely keretein belül öt körben, a IV. tengelyen belül pedig három körben írt ki pályázatokat. Az adott időszakban összesen 325 pályázat érkezett be a BDIVE-hez, amelyek közül 192 kérelem nyert el több mint 1176 millió forintnyi támogatást. Ez azt jelenti, hogy átlagosan 6,1 millió forint jutott egy pályázatra, így a pályázati összegek elaprózódtak (3. táblázat). Az Egyesület eredetileg ennek az összegnek valamivel több, mint a felével rendelkezett volna (658 millió forinttal). Azonban erős lobbis tevékenységgel a BDIVE-nek sikerült az összeget közel megduplázni – tekintettel a kérelmek mennyiségére.

	III/1.	IV/1.	III/2.	IV/2.	III/3.	III/4.	IV/3.	III/5.	Összesen
Benyújtott kérelmek száma	48	31	20	90	15	20	86	15	325
Támogatott kérelmek száma	21	25	6	41	8	16	69	6	192
Támogatások összege (eFt)	439964	67490	17069	122575	28775	67224	364489	68790	1176377
1 projektre jutó támogatás összege (eFt)	20951	2700	2845	2990	3597	4201	5282	11465	6127

Táblázat 3. Benyújtott és támogatott kérelmek, pályázati összegek tengelyenként és körönként a Szobi járásban időrendi sorrendben(2007-2013)

Területi megoszlásban a legtöbb pályázatot Szob (26 db) és Zebegény (24 db) nyerte, ugyanakkor itt volt a legalacsonyabb az egy projektre jutó összeg mértéke (kicsivel több, mint 4 millió forint). A legkevesebb pályázatot Peröcsény (4 db), Tésa (5 db) és Verőce (5 db) nyerte el, ugyanakkor Tésáról és Peröcsényről mindössze 6-6 érkezett, tehát magas a nyertes pályázatok aránya. Márianosztrán és Nagyborzsönyben, ahol alacsony a támogatott kérelmek aránya, és gazdaságilag sem járasi átlag feletti a teljesítményük, az átlagosnál nagyobb az egy projektre jutó támogatási összeg (8. melléklet).

A legnagyobb összegben vállalkozások (34%) nyertek el támogatásokat, majd a non-profit szervezetek (23%), az önkormányzatok (20%), a természetes személyek (17%) és végül az egyház (6%) (6. diagram). A támogatási összegek 55%-a szolgálta a gazdaságfejlesztést (34% vállalkozás, 17% természetes személy és 4% önkormányzat).

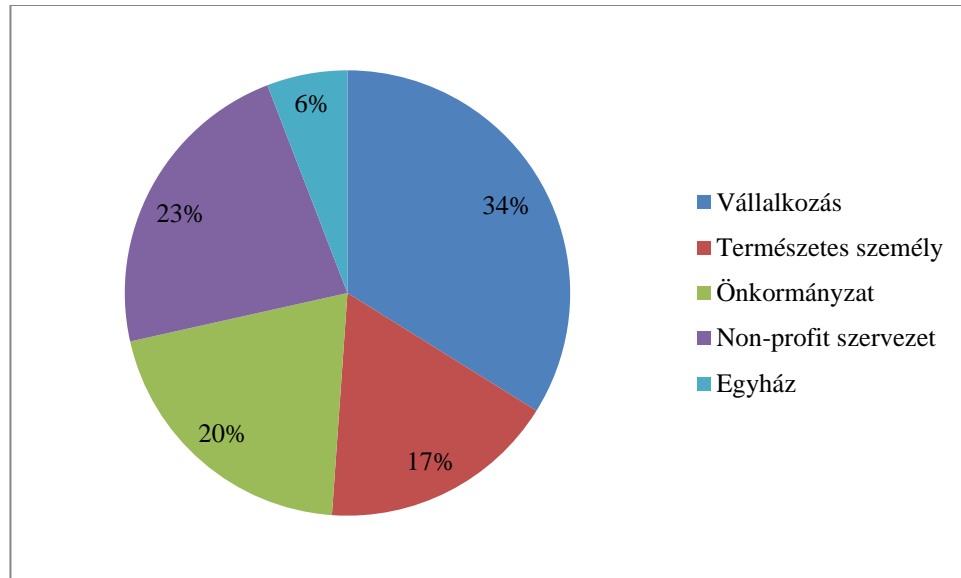

Diagram 5. A Szobi eljárás támogatásainak megoszlása a pályázó típusa szerint.

Jellemző, hogy a III. tengely pályázataira kevesebb kérelem érkezett, mint a IV. tengelyére. Ugyanakkor az egy projektre jutó támogatási összeg a III. tengely esetében átlagosan 6,8 millió forinttal magasabb volt.

A III. tengelyen belül a „turisztikai tevékenységek ösztönzése” jogcímenre érkezett a legtöbb kérelem (46 db), ezt követte a „falumegújítás és -fejlesztés” (31 db), a „mikrovállalkozások létrehozása és fejlesztése” (23 db) és a „vidéki örökség megőrzése” (18 db). A támogatott pályázatok kérelme már nem mutat ekkora hullámzást, jogcímenként 15-16 kérelem nyert, kivéve a vidéki örökség megőrzését (itt csak 10 projekt). Az átlagos, egy turizmus projektre eső költség (15 millió forint) közel háromszorosa volt a mikrovállalkozásokénak (5,7 millió forint) (4. táblázat).

A **turisztikai támogatások** három fő kategóriába sorolhatóak be: szálláshelyek kapacitásának minőségi javítása és mennyiségi növelése, a vendéglátóhelyek kialakítása és fejlesztése, végül turisztikai szolgáltatások kialakítása és fejlesztése.

A szálláshely-szolgáltatások a III. tengely első és ötödik körben, IV. tengely második és harmadik körben nyertek pályázatokat. Összesen 13 nyertes pályázat található meg, ebből 6 egyéb, 7 kereskedelmi szálláshely. Átlagosan 14-15 millió forint támogatásnál jelentősen magasabb, 50 millió forintos összeg jutott falusi magánszálláshely kialakítása Kóspallagon. Ebben a kategóriában ez a projekt kapta a legmagasabb támogatást.

	Jogcímek	darab	Igény (Ft)	1 projektre jutó támogatási összeg (ezer Ft)
Benyújtott kérelmek	Mikrovállalkozás	23	162,424,075	7062
	Turizmus	46	803,372,370	17465
	Falumegújítás	31	337,675,491	10893
	Vidéki örökség	18	341,666,178	18981
Támogatott kérelmek	Mikrovállalkozás	15	867,145,91	5781
	Turizmus	16	242,231,690	15139
	Falumegújítás	16	175,784,718	10987
	Vidéki örökség	10	107693340	10769
%	Mikrovállalkozás	65%	53%	
	Turizmus	35%	30%	
	Falumegújítás	52%	52%	
	Vidéki örökség	56%	32%	

Táblázat 4. III. tengelyes pályázatok a kérelmek száma, a jogcímek és az igényelt összeg alapján

Vendéglátóhelyek kialakítására, bővítésére 10 projekt nyert el támogatást a III. tengely második és negyedik körében, továbbá a IV. tengely második és harmadik körében. Átlagosan 5,5 millió Ft jutott egy projektre.

A turisztikai szolgáltatások többnyire az aktív turizmus köré épülnek, például lovardák fejlesztése, eszközbeszerzése (Szob, Verőce), vízi turizmus (sárkányhajózás Zebegényben, eszközbeszerzés Ipolytölgyesen), túraközpont létrehozása (Zebegény), stb. Átlagosan 7-8 millió forint összegű támogatást kaptak, de kérelmek sokszínűsége miatt a pályázati összegek szórása elég magas.

Több település is nyert pályázati összeget tájházak rekonstrukciójára (például Szokolya, Perőcsény, Ipolytölgyes). Ugyan ezek a fejlesztések nem a „turisztikai tevékenységek ösztönzése” jogcím alatt valósultak meg, mégis növelik a turizmus minőségét.

A turisztikai támogatások a korábban megállapított turisztikai vonzerők mentén valósultak meg (a természeti vonzerők és ökoturisztikai kapacitások, falusi és agroturizmus). A már meglévő kínálatot szélesítették, eszközbeszerzéssel támogatták, emelték a szolgáltatások színvonalát. Ugyanakkor a turisztikai vonzerők elemzésénél

kiemelt vallási turizmus fejlesztésére egy-egy templomhomlokzat felújításon kívül nem került sor.

A fejlesztés másik kiemelt iránya a **helyi termékek** fejlesztése volt. Erre a célra a IV. tengely köreiben lehetett támogatásokat nyerni – egy projektre átlagosan közel 6 millió forintot. A kérelmek egy része az üzemek kialakítására, eszközbeszerzésére, korszerűsítésre vonatkozott. A másik típus termékházak, árusító helyek létrehozását célozta. Elsősorban gyümölcsfeldolgozásra nyertek összegeket. A feldolgozást segítő hálózatok, együttműködések létrehozására csak kevés pályázat érkezett, és azok sem mind valósultak meg végül.

Az **életszínvonal** növelésének célja a vidéki lakosság megtartása, az elnéptelenedés megállítása. A IV. tengely több pályázata is erre irányult: a falunapok szervezése, a sportolási és szabadidős tevékenységek infrastruktúrájának fejlesztése, a közbiztonság védelme, stb. Ezt példázza az IKSZT-k (integrált közösségi és szolgáltató terek) megnyitása Ipolytölgyesen, Szokolyán, Kismaroson és Ipolydamásdon, gyermekrajzpályázatok a vidéki élet tematikájában.

„Hagyományőrzést szolgáló falunapok szervezése” jogcímen írtak ki pályázatokat a VI. tengely 3. körében. A települések közel fele nyert támogatást a falunap megrendezésére, köztük Ipolydamásd, Ipolytölgyes, Kóspallag, Letkés, Márianosztra, Szokolya, Kismaros. Szobon pedig városnapokat tartottak. A kiírásnak köszönhetően valósult meg az „Ipolyon Innen és Túl” népzene és néptáncos találkozó Szobon. Átlagosan egy projektre 1,7 millió forint jutott. A hagyományőrző néptánc és énekes csoportok eszközbeszerzésre is nyújtottak be sikeres kérelmeket (Szokolyai Dalárda, Wildenrosen táncegyüttes).

A rendezvények mellett további összegek kerültek kifizetésre „a szabadidő hasznos eltöltése”, a „sportolási és szabadidős tevékenységek infrastruktúrájának fejlesztése” tematikában. Ezeken a jogcímenen 34 pályázatot támogatott az Egyesület, átlagosan 3,4 millió forint jutott egy projektre. „Falumegújítás és -fejlesztés” jogcímen a települések több mint felében fejlesztették, szabványosították a meglévő játszótereket vagy építettek ki újakat, átlagosan 7,4 millió forintból projektenként.

Az életminőség javítását célozták a IV. tengelyes pályázatokon belül a közbiztonság védelmét célzó támogatások, például térfigyelő kamerák telepítése. Összesen 15 projekt átlagosan 2,3 millió forintos összeget nyert.

A legnagyobb összegű támogatásokat a szálláshelyek és a tájházi rekonstrukciók kapták, ezeknek a legnagyobb a tökeigénye is. Alacsonyabb támogatási összeg jutott általában a hagyományörző rendezvényekre, biztonság fejlesztésére (5. táblázat).

Támogatott projekt típusa	Átlagos támogatási összeg(millió forint)
Szálláshelyek kialakítása, fejlesztése	14.5
Tájházi rekonstrukciók	9.9
Turisztikai szolgáltatások kialakítása, fejlesztése	7.5
Helyi termékek fejlesztése	6.0
Vendéglátóhelyek kialakítása, fejlesztése	5.5
Biztonság javítását szolgáló fejlesztése	2.3
Hagyományörző rendezvények támogatása	1.7

Táblázat 5. Átlagos támogatási összegek a projektek típusa alapján

6.3.2. Hálózat- és kapcsolatépítés

A kapcsolatépítésen belül megkülönböztethető a helyi települések közötti, illetve a belföldi és külföldi kapcsolatok megteremtése. A helyi települések közötti kapcsolatok megteremtésére és ápolására irányult például 2008-ban a „szabadidő nadrágos LEADER délután” program, ahol az Egyesület tagjai először gyűltek össze, hogy megismerjék egymást. A kapcsolatok szorosabbra fűzését szolgálta a 2011-es Egyesületi LEADER bál is.

A 17 település a BDIVE megalapításának kezdete óta egyet ért abban, hogy ők egy térséghez tartoznak, és ezzel az akciócsoporttal együttműködésben szeretnének fejlődni. A települések közötti kapcsolat jó, ezt mutatja egymás rendezvényeinek látogatása. Így például a 2009-es Magyar Vidék Napja kereteiben megrendezésre kerülő Parasztolimpiát⁵ Szokolya a részvétele után maga is megrendezte Kóspallag bevonásával (NEUBAUERNÉ SZATMÁRI ZS. Mélyinterjú 2015).

A belföldi és külföldi kapcsolatok építése már megalakulása óta részét képezi a BDIVE profiljának. Egy 2010-es felmérés alapján az akkori akciócsoportok a tevékenységeik közül a hálózatépítést és a jó gyakorlatok megosztását, fejlesztését

⁵ A Parasztolimpián a népi hagyományos játékok és tevékenységek kerülnek megrendezésre, például Disznó súlyának megállapítása, szekér szét- és összeszerelése. Minden megyét egy járás képviselt, Pest megyéből a Szobi járás, azon belül pedig Szokolya település vett részt a játékokon.

találták a legfontosabbnak (KIS, K, SZEKERESNÉ KÖTELES, R. 2011). Megfigyelhető, hogy a BDIVE tevékenységei között is ez jelenik meg a leggyakrabban. 2008 óta észt, finn, szerb, román, lengyel, francia, szlovák akciócsoportokkal is felvették a kapcsolatot, megosztották eddigi tapasztalataik eredményeit, bemutatták a sikeres fejlesztéseket, illetve ők is hasznos tapasztalatokat szereztek. A tanulmányutak a legtöbb esetben nemcsak a tapasztalatcsere, hanem az ismerkedési lehetőség szempontjából is hasznosnak bizonyultak. A legtöbb esetben ez volt az első lépés egy-egy együttműködési szándéknyilatkozat aláírása felé.

Az együttműködéseket azok tárgya alapján két típusra lehet bontani: a helyi gazdaság és a helyi termelők támogatása, illetve a helyi termelők és a turizmus integrált támogatása. A helyi gazdaság és termelők támogatását célzó programok:

- a) termékek eladása a Velencei-tó Térségfejlesztési Egyesületnek
- b) Börzsöny Ínyenc Kosár
- c) helyi termékek a közétkeztetésben
- d) „kis szolgáltató ház”
- e) szelídgesztenyék újratelepítése Nagymaroson

A helyi termékek és a turizmus fejlesztése nem egymástól független feladatok, generálják egymás fejlődését. A helyi termékek támogatása egyben az agroturizmus kínálatát is bővíti, míg az érkező turistákkal nő a vásárlóerő, amely további bevételeket jelent a helyi termelőknek. A kettő közötti szoros kapcsolatot az Egyesület is felismerte. A helyi termelők és a turizmus együttes támogatását szolgálják a következő programok:

- f) „Gasztkerék” helyi gasztronómiai hálózat,
- g) helyi kézművesek által készített szuvenírek,
- h) „Sajtút” tematikus gasztronómiai útvonal,
- i) „Ribizliház” interaktív bemutatóház,
- j) „Földi kincsek vására” nemzetközi piactér,
- k) turisztikai terminálok.

a) A LEADER-ek közötti kommunikáció szerencsésebb helyzetekben már önmagában is elegendőnek bizonyulhat a gazdaság fejlesztésére. A Munkaszervezet vezetője a Velencei-tó Térségfejlesztő Egyesület előadására utazott. A szünetben a beszélgetések során kiderült, hogy míg a BDIVE bogyósgyümölcs-felvásárlót keresett,

addig a másik helyi akciócsoport termelőt, így a Munkaszervezet vezetője összehozta őket a helyi termelőkkel (NEUBAUERNÉ SZATMÁRI ZS. Mélyinterjú 2015).

b) A Börzsöny Ínyenc Kosár célja a termékek elérhetőbbé tétele a fogyasztók számára. Az iroda leadó és felvevő pontként működik, a helyi termelők a megrendelések alapján ide hozzák be a termékeiket, a vásárlók pedig innen vihetik haza a kiválasztott javakat.

c) Az Egyesület egyik folyamatban lévő programja a helyi termékek közétkeztetésben történő felhasználása. Az ötlet a francia tanulmányutak egyikén merült fel, célja a helyi termelők támogatása és az egészségesebb életmód kialakítása. Az első egyeztetések alapján lenne igény a programra. Jelenleg a BDIVE egy logisztikai központ kialakítását tervezi, továbbá programokat szervez a gyerekek és a szülők érzékenyítésére.

d) A BDIVE az Alsó-Garam mente Helyi Akciócsoporttal együttműködésben tervezi egy „kis szolgáltató ház” kialakítását, amely a helyi induló vállalkozásokat segítené. Olyan szolgáltatásokat szeretnének kínálni, amelyeket a kezdő vállalkozások még nem tudnának megfizetni, például könyvelési tanácsadót, grafikust, stb. A tervek szerint egyes napokon Szlovákiában, egyes napokon pedig Magyarországon működnének.

e) Az Egyesület olasz tanulmányútját követően merült fel a lehetőség a szelídgesztenyék újratelepítésére Nagymaroson. Ebben az esetben az Egyesület közvetítői szerepet foglalt el a település és az olasz szakértők között. A projekt sikeres megvalósulása erősítené a helyi gazdaságot, hozzájárulna a hagyományok felélesztéséhez (Korábban jellemző volt a gesztenye termesztése Nagymaroson, de a fák egy betegség következtében kipusztultak.)

f) A „Gasztrokerék” elnevezésű kezdeményezés az aktív turistákat szólítaná meg. Kihelyezett táblákkal a helyi gazdák felé irányítanák a bicikliseket, kirándulókat, kisasutazókat, ahol a helyi termékek kipróbálása mellett akár gazdaságlátogatást is tehetnének. A hálózat az egész járást lefedhetné.

g) A helyi kézműveseket arra ösztönzik, hogy kisebb értékű ajándéktárgyakat készítsenek, amiket a kirándulóknak, főleg általános iskolásoknak is el lehetne adni. Hosszú távon a cél „a kicsitől a nagyig kiszorítani a kínait”.

h) Völgy Vidék HACCS szeretné kiterjeszteni helyi sajt tematikájú gasztronómiai körútjukat a BDIVE területére is. Jelenleg az Egyesület öt településen (Nagybörzsöny, Márianosztra, Zebegény, Nagymaros, Szokolya) hét sajt készítő tart számon.

i) Az Alsó-Garam mente Helyi Akciócsoporttal közös terv van egy közösségi „Ribizli-ház” kialakítására is. A létesítmény egyszerre lenne feldolgozó-, tároló- és hűtőhely. Mellette múzeum és bolt is üzemelne, ahol a helyi termékeket mutatnák be. Ezzel párhuzamosan azon is dolgozik az Egyesület, hogy megújítsa a gyümölcsfeldolgozást. Ennek célja az, hogy ne csak lekvárt, szörpöt és pálinkát készítsenek a termelők, hanem újabb termékek jelenjenek meg a piacon, például gyümölcscecet, gyümölcsbor, aszalt gyümölcs, stb.

j) A BDIVE már megvalósult projektje a Földi kincsek vására, amelyet a szlovák Alsó-Garam mente Helyi Akciócsoporttal határon átnyúló nemzetközi együttműködésben hoztak létre. Összesen közel 50 millió forintot nyertek meg egy nemzetközi helyi termékes piac létrehozására. A program keretében képzésekre és szaktanácsadásra alkalmas oktatóközpontot alakítottak ki. (Az ehhez kapcsolódó oktató jellegű anyagok a BDIVE honlapján a képzés után elérhetővé váltak). Képzítették a piactereket, és népszerűsítő programokat szerveztek. A piac látogatottságában 2015 nyarára kisebb visszaesés történt a megbízott üzemeltető hanyagsága miatt, így az Egyesület újra saját kézbe vette a piac ügyeinek intézését.

k) „Térségek közötti együttműködés” támogatási program keretében 46,9 millió forintot nyertek a Pilismaróttal turisztikai információs terminálok kihelyezésére. Ezeket látogatottabb helyeken és szálláshelyeken telepítették.

A program része, hogy nemcsak a szálláshelyeket és vendéglátóhelyeket, hanem a helyi termelőket és kézműveseket is lokalizálták benne. A helyi termelőkről még nem készült el a szervezet teljes körű listája. A gyűjtést körülbelül másfél éve kezdték el, de még mindig nem sikerült mindenkivel felvenniük a kapcsolatot. Eddigi eredményeik a legújabb, Földi kincsek vására kiadványukban található meg.

Szintén nem létezik egyelőre olyan honlap, amely összefoglalóan bemutatná a helyi termékeket. Az egyik pályázati projekt ugyan volt egy kezdetekben ígéretesnek tűnő honlap, amelyet vasaroljon.hu URL-címen hoztak létre. Azonban honlap mögé

végül nem került valódi tartalom. A BDIVE a Munkaszervezet munkatársai szerint nem tervezi ilyen jellegű honlap üzemeltetését.

A turisztikai terminálok is feltüntetett adatok a borzsonytourinfo.hu honlapon érhetőek el. A honlapon jelenleg 12 helyi termelő illetve kézműves érhető el, akik felének saját, különálló weboldala is van (tehát már a terminálok kihelyezése előtt is megtalálhatóak voltak az interneten).

A fenti tevékenységeket számba véve (például turisztikai szolgáltatások fejlesztése, tematikus sajtúvonal kialakításában történő részvétel) úgy tűnik, a BDIVE sokszor egy Turizmus Desztináció Menedzsment (TDM) iroda feladatait is ellátja egyben. Az Egyesület a TDM hiányát saját SWOT elemzésében a gyengeségek között jelöli meg. Ugyan Zebegény, Nagymaros és Kóspallag részesei a Vác és Környéke TDM Nonprofit Kft.-nek, a szervezet által az éves beszámolóban közölt melléklet nem utal arra, hogy ezeken a településeken milyen fejlesztéseket sikerült elérniük. A jelenlegi GINOP-1.3.4.15 TDM-ek fejlesztését célzó pályázaton sem tud részt venni (egyrészt, mert ennek előfeltétele az egyéves működés, másrészt pedig mert Közép-Magyarország régió részeként nem pályázhat).

Nincs olyan együttműködés, amely a Váci Egyházmegyével vagy annak 2013-ban megalapított Vidékfejlesztési Irodájával lenne kapcsolatban, azaz a vallási turizmus az együttműködésekben sem jelenik meg.

6.3.3. Marketing és képviselet

Az Egyesület a járás turisztikai promotálása érdekében alapítása után nem sokkal megtette az első lépéseket. 2009-ben a Regionális Turisztikai Szakmai Egyeztetés keretében a BDIVE idegenvezetőknek mutathatta be Nagymaros, Márianosztra, Nagybörzsöny és Bernecebaráti látványosságait. 2010-ben leltárt készítettek a járásban megtalálható turisztikai látványosságokról, a szállás- és a vendéglátóhelyekről, és ezt a kiadványt több Tourinform irodába és utazási irodába is eljuttatták. Ezt követően nem érkeztek megkeresések az Egyesülethez, azonban a látogatók száma évről évre nő.

Az Egyesület folyamatosan készít újabb és újabb kiadványokat, katalógusokat a járás látnivalóiról. Legutóbbi kiadványuk a települések vonzerőinek bemutatása után a helyi termelőket és kézműveseket is bemutatja. Ezeket továbbra is folyamatosan szórják a szálláshelyeken, rendezvényeken.

A BDIVE többször képviselte a Szobi járás településeit országos és nemzetközi rendezvények keretében, többek közt a Magyar Vidék Napján, a Sziget fesztiválon, az OMÉK-en és a LEADER expókon. Ezeken a rendezvényeken marketing tevékenységet folytatott, ismertette a járást: bemutatta a helyi attrakciókat és termékeket. A standoknál sokszor a termékeik mellett a helyi gazdák és kézművesek is megjelentek, és arra is akadt példa, hogy helyi néptáncosokat vittek magukkal. A turisztikai vonzerők népszerűsítésénél az Egyesület elsősorban az Ipoly-menti településekre helyezte a hangsúlyt, arra alapozva, hogy a Dunakanyar már így is kellő ismertségnek örvend.

Ezek a rendezvények a marketing tevékenységek mellett az akciócsoportok számára egymás megismerésére is lehetőséget nyújtanak, hiszen többségük képviselője részt vesz rajtuk. A hasonló profilú járásokat látogatásra lehetett invitálni, amely később együttműködési szándéknyilatkozat aláírását idézhette elő.

6.3.4. Összegzés

Összegezve az Egyesület tevékenységeit, azok nem merülnek ki a helyi vidékfejlesztési stratégia létrehozásában és a projektek támogatásában. A BDIVE nagy hangsúlyt fektet a hálózatépítésre. Sikeresen épített kapcsolatokat a tanulmányi útjai során, amely következtében több együttműködésben is eredményesen részt tudott venni.

A megvalósult projektek a gazdaságot a helyi termelők, kézművesek és a turizmus fejlesztésén keresztül erősítik. Az Egyesület az életszínvonal növelését célzó projekteket is támogat, ezzel ösztönözve a helyi népességet a helyben maradásra. További tevékenységei közé tartozik a Szobi járás képvisellete és a marketingje is. Az Egyesület részt vett hazai és nemzetközi rendezvényeken egyaránt.

A helyi adottságok és vonzerők elemzésénél kiemelt vallási turizmusra azonban úgy tűnik a BDIVE nem épít. A támogatásokból sem részesültek jelentősen, és az együttműködésekben sem jelenik erre vonatkozó törekvés.

7. Eredmények

A Szobi járás elemzése során egyértelműen kiderült, hogy a térség társadalmilag és gazdaságilag nem teljesen homogén. Az északnyugati fekvésű településeken, amelyek a fő közlekedési útvonalaktól is távolabb esnek, magasabb a munkanélküliség és az ingázók aránya, alacsonyabbak a jövedelmek. A járás területén az egy MONO-Ipolyfabric kivételével nincsenek nagyvállalkozások. Nincs nagyobb városi központ sem, a meglévő kisvárosok a déli peremen találhatóak.

A járásban a turisztikai vonzerők három fő csoportra oszthatóak. Ezek közül az első az aktív és ökoturizmus, amelyhez a Börzsöny hegycsúcsai, a Duna, az Ipoly – a tanösvények és a kisvasutak, a horgásztavak és a lovardák szolgáltatnak helyszínt és erőforrást.

Az ökoturizmushoz szorosan kapcsolódik a falusi és agroturizmus. A több településen is megtalálható tájházakat és helytörténeti múzeumokat a helyi termelők, a helyi termékes piacok egészítik ki. Egyedülálló a maga nemében a Kacár-tanya, amelynek tulajdonosa a hagyományos foglalkozások elsajátítását és ennek a tudásnak az átadását tűzte ki maga elé célul.

A vallási turizmus minden ágához adottak a körülmények, Márianosztra búcsúi látogatottak a Váci Egyházmegye északi részén élők körében. Keresztezi a járást a közép-európai Mária zarándokút. Templomai közül kiemelkedik a nagybörzsönyi Szent István templom, amelyet még az Árpád-korban építettek, és Nagymaros még ma is gótikus vonásokat mutató római katolikus temploma.

Mivel az Egyesület a járás fejlődési irányát a helyi termékek és a turizmus összehangolt fejlesztésében határozta meg, ezekre a területekre irányultak a projekt támogatások, a BDIVE saját pályázatai és együttműködései egyaránt. A turizmus és a helyi termékek fejlesztése egymástól nem független feladatok. Az Egyesület olyan projektek létrehozásán dolgozik, amelyekben érvényesülhetnek a kettő közti szinergia hatások.

A nyertes projektekkel támogatták a szálláshelyek, az aktív turizmushoz kötődő szolgáltatások, a helyi termékek fejlesztését. Ezekre és további célokra közel 1,2

milliárd forinttal támogatták majdnem 200 projekt megvalósulását. A pályázati pénzeket sikerült közel megdupláznuk, így több projekt valósulhatott meg.

A támogatást nyert vállalkozások nem mindegyike kivitelezte projektjét sikeresen. Az Ipoly-Írisz Kft., amely a III/1. körben a szálláshelyeknek adott átlagos összeghez (15 millió forint) képest kiemelkedően magas támogatást (50 millió forintot) nyert falusi magánszálláshely kialakítására, veszteségesen üzemel. Ugyan a kialakított épület a 239/2009-es jogszabály követelményeinek megfelel, egy ideális falusi szálláshelytől, amely a hagyományos életmódot mutatja be a látogatóknak, messze áll.

Az egyéb szálláshelyek létrehozása azok férőhelykapacitás-kihasználtsága (4%, 2014) és a vendégéjszakák csökkenő tendenciája miatt egyébként is kockázatos vállalkozás, főleg ilyen nagy tőkeigényű projekt esetében. A kereskedelmi szálláshelyek férőhely-kihasználtsága (10%, 2014) ugyan öt év alatt 8 százalékponttal növekedett, azonban még így is alulmaradt a 18%-os országos átlagnak. Arányaiban is inkább a kereskedelmi szálláshelyekre mutatkozik igény. A járás vendégéjszakáinak 80%-a realizálódott itt 2014-ben. A kialakított és támogatott vendéglátóhelyek közül is több üzemel veszteségesen.

A támogatott projektek megítélésekor minden óvatosság ellenére is előfordulnak olyanok, akik átjutnak több fordulón is úgy, hogy nincs kellően megalapozott vagy reális tervük a működésüket illetően. Akár ez, akár más a mögöttes ok, a Közgyűlés tagszáma az alapításhoz viszonyítva lecsökkent. Ez azt is jelenti, hogy a távozó tagok számára a BDIVE hasznossága nem érte el az elvárt szintet.

A projektek elbírálása mellett további tevékenységeik közé tartozik a hálózatépítés. Több megvalósult és folyamatban lévő projektjük is van, amelyek a gazdaság támogatását és fejlesztését összekapcsolják a turizmussal. Az Egyesület eddigi egyik legnagyobb eredménye a Földi kincsek vására elnevezésű nemzetközi helyi termékes piac. A projekt az Alsó-Garam mente Helyi Akciócsoporttal közösen, határon átnyúló nemzetközi együttműködésben valósult meg. A LEADER lehetőséget adott arra, hogy egy egyébként elszigetelt kis térség széleskörű kapcsolati hálózatot tudjon létrehozni országhatárokon belül és kívül.

8. Konklúziók, javaslatok

Míg az Egyesület tervei elsősorban az aktív és agroturizmus fejlesztésére irányulnak, nem kap hangsúlyt a vallási turizmus fejlesztése. Jóllehet egy-egy búcsú alkalmával lehetőség nyílhatna például a helyi termékek árusítására. A Munkaszervezet vezetőjének elmondása alapján az első években aktívabb kapcsolatban voltak a Váci Egyházmegyével. A helyi gazdaság további fejlesztése érdekében érdemes lenne átgondolni a kapcsolatok újbóli szorosabbra fűzését.

A szakdolgozat írása során újra és újra felmerült egy a helyi termékeket összefogó webáruház létrehozása. Erre azonban sem a BDIVE, sem más járási szereplő nem vállalkozik. Belátható, hogy egy ilyen jellegű tevékenység elvégzése nemcsak a honlap üzemeltetési költségeivel jár, hanem egy logisztikai központ létrehozását és a folyamatos be- és kiszállítást is megköveteli. Így érthető, hogy egy négy fős Munkaszervezet számára túl nagy feladatot jelentene. A mai digitalizálódó világban hosszú távon azonban szükséges megoldást találni ezekre a problémákra. Akár ezen a módon, akár valamilyen más tevékenység végzése folytán, de az Egyesület számára megfontolandó lenne valamilyen vállalkozási tevékenység bevezetése a saját források megteremtésére.

Az, hogy a járásban nincs TDM szervezet, csak a támogatási összegek szempontjából jelent hátrányt, de a Pest megyei fekvés miatt egyébként sem feltétlen nyílna lehetőség ezek elérése. A helyi akciócsoport részben képes ellátni azon feladatokat, amelyek a turizmus desztináció menedzsment feladatkörébe tartoznak. Elvégzi például a térség turisztikai marketingjét, fejleszti a turisztikai infrastruktúrát, sőt térségek (járások) közötti tematikus gasztronómiai útvonal kialakításában is részt vesz.

9. Összefoglalás

A szakdolgozat folyamán sor került a Szobi járás társadalmi, gazdasági és turisztikai elemzésére, majd a helyi akciócsoport tevékenységeinek tanulmányozására. A Börzsöny-Duna-Ipoly Vidékfejlesztési Egyesület példája azt mutatja, hogy a helyi akciócsoportok a pályázatok szűrésén felül számos további tevékenységgel hozzá tudnak járulni egy-egy járás fejlődéséhez.

Ahogy a BDIVE-nek, úgy más helyi akciócsoportoknak is lehetőségük van maguknak is részt venni különböző pályázatokon. Ezek elnyerésével, illetve a projektek megvalósításával erősíteni tudják a helyi gazdaságot.

A LEADER program keretében folyamatosan újabb és újabb lehetőség nyílik más akciócsoportokkal kapcsolatok kialakítására, egymás tudásának, tapasztalatainak megismerésére. Mindez lehetővé teszi a sikeres módszerek helyi körülményekre történő adaptálását és megvalósítását. A belföldi és külföldi kapcsolatok kialakítása, a tanulmányutak akár egy későbbi együttműködést is megalapozhatnak – nemcsak a közvetlen szomszédokkal, hanem akár távolabbi területekkel is. Ebben a keretrendszerben akár az elszigeteltebb területek is képesek a kapcsolatépítésre, tapasztalatszerzésre.

A helyi gazdaság fejlesztése mellett az akciócsoportok a vidéki népesség megtartására is erőfeszítéseket tesznek az életszínvonal növelése által. Az általános trendeket azonban ezen a szinten nem könnyű megváltoztatni, és a helyi gazdaság fejlődése nem elég gyors ahhoz, hogy az elvándorlást megakadályozza.

A szakirodalom sokszor kritikával illette a pályáztatási rendszert, amelyet túlságosan központosítottnak talált, ezáltal megvonva a lehetőséget a valódi kreativitás és egyediség kibontakoztatásától. A Munkaszervezet munkatársai szerint az új időszakban azonban a rendszer várhatóan változni fog, és a IV. tengelyes pályázatok teljes mértékben a helyi akciócsoportok kezébe kerülnek. Érdemes tehát a soron következő időszakban is követni a HACS-ok működését, hogy lássuk, képesek lesznek-e (a szűkös források ellenére) élni az új szabadság adta lehetőségekkel.

10. Mellékletek

1. melléklet. A Szobi járás épített adottságai (adatbázis)

Múzeumok		
Helyszín	Név	Tematika
Nagybörzsöny	Fafaragás kiállítás	fafaragások
Szokolya	Mányoki Ádám és Viski János emlékszoba	festmények
Zebegény	Szőnyi István Emlékmúzeum	festmények
Verőce	Gorka Múzeum	kerámia
Kismaros	Sváb Muzeális Gyűjtemény	néprajzi és helytörténeti
Szob	Börzsöny Múzeum	település és helytörténet
Kismaros	Falumúzeum	település és helytörténet
Nagybörzsöny	Tájház	település és helytörténet
Perőcsény	Tájház	település és helytörténet
Kemence	Tájház	település és helytörténet
Nagybörzsöny	Vízimalom	malomipar története
Nagybörzsöny	Vasúttörténeti múzeum	vasút
Zebegény	Hajózástörténeti múzeum	hajózás
Verőce	Öreg rádiók kiállítása	rádiók
Nagymaros	régi transzformátor	1913-ból

Épületek		
Helyszín	Név	Stílus
Verőce	Huszár-kastély	barokk
Verőce	Migazzi-kastély	barokk
Vámosmikola	Eszterházy-Huszár kastély	barokk
Tésa	egyemeletes kastély	barokk
Bernecebaráti	Huszár-kastély	barokk
Bernecebaráti	Szokolyi-kastély	barokk
Zebegény	Dőry-kastély	eklektikus
Szob	Luczenbacher-kastély	klasszicizáló neobarokk
Letskés	Széppatakpusztai kúria	neoklasszicista
Ipolydamásd	Zuvár	rom / középkori
Ipolydamásd	Damas	rom / középkori
Perőcsény	Salgóvár	rom / középkori
Verőce	Római kori őrtorony és hídfő maradványai	rom / ókori
Tésa	parasztházak	táji jellegű
Bernecebaráti	parasztházak (palóc)	táji jellegű
Kismaros	pincesor	táji jellegű
Nagymaros	pincesor	táji jellegű
Bernecebaráti	pincesor	táji jellegű

Templomok és kápolnák		
Helyszín	Vallás	stílus
Bernecebaráti	katolikus	barokk
Ipolydamásd	katolikus	tégla
Ipolytölgyes	katolikus	késői barokk
Kemence	Katolikus	klasszicista
Kismaros	katolikus	klasszicista
Kismaros	Ciszterci nővérek Boldogasszony háza monostor	modern
Kóspallag	katolikus	barokk
Letkés	katolikus	klasszicista
Márianosztra	Magyarok Nagyasszonya Plébániatemplom	barokk
Márianosztra	Pálos kolostor	barokk
Nagybörzsöny	evangélikus	19. század
Nagybörzsöny	katolikus	barokk
Nagybörzsöny	romos	román
Nagybörzsöny	protestáns	vegyes
Nagymaros	Kálvária kápolna	barokk
Nagymaros	katolikus	eredetileg gótikus
Perőcsény	református	gót, barokk, romantikus
Szob	Katolikus	barokk
Szob	Luczenbaucher temetőkápolna (Alpári Ignác)	neogótikus
Szokolya	reformtus	barokk
Szokolya	Katolikus	modern
Szokolya	Baptista imaház	modern (20. sz.)
Tésa	Katolikus	barokk
Vámosmikola	katolikus	barokk
Verőce	református	barokk
Verőce	Katolikus	barokk
Verőce	Szent Kereszt Kápolna	modern (20. sz.)
Zebegény	katolikus	20. századelő

Szobrok, emlékművek	
Helyszín	Téma
Szokolya	A világháborúk áldozatainak
Letskés	I. világháború halottjainak
Nagybörzsöny	I. világháború halottjainak
Letskés	II. világháború halottjainak
Nagybörzsöny	II. világháború halottjainak
Bernecebaráti	I-II. világháború halottainak
Letskés	Immacukata kőszobor
Szob	Kálvária
Márianosztra	Kálvária
Bernecebaráti	Kálvária
Kismaros	Málenkij robot
Szokolya	Mányoki Ádám
Letskés	Millenniumi Emlékmű
Bernecebaráti	Sisa Pista síremléke
Kismaros	Nepomuki Szent János
Szob	Nepomuki Szent János
Szokolya	Szent György
Nagymaros	Szent István és Gizella
Bernecebaráti	Szent József
Nagymaros	Szent Márton
Kismaros	Ulmi skatulya

Saját szerkesztés a települések honlapja alapján

2. melléklet. A mélyinterjú kérdései

Mennyire jellemző a közös identitástudat a térségben? Hogyan fér meg egymás mellett a sváb és palóc néphagyomány?

Tudja-e, hogy kik és miért vándorolnak a Szobi járásba?

Hogy látják, mennyire sikerült összekovácsolódnia a 17 településnek? Alakultak-e ki olyan kapcsolatok, amelyek megalapozzák a helyi partnerségen, együttműködésen alapuló fejlődést?

Önök készítettek egy kiadványt a helyi látnivalókról és szálláshelyekről, majd ezt több utazási irodának és Tourinform Irodának is elküldték. Érkezett-e válasz valahonnan, megnövekedett-e az érdeklődés a járás iránt ezt követően?

Többször képviselték a járás településeit országos és nemzetközi rendezvényeken, ahol helyi termékekkel és marketing anyagokkal jelentek meg. Mekkora volt az érdeklődés, mennyire találják hasznosnak ezeket a rendezvényeket marketing szempontjából? (Sziget, OMÉK, LEADER expó, stb.) Mennyire van lehetőség a többi HACS-csal a tapasztalatok cseréjére?

Mennyire bizonyultak hasznosnak a tanulmányutak? Megismertek-e olyan módszereket, tevékenységeket, amelyeket Önök is szeretnének alkalmazni, vagy már sikeresen be is vezettek a saját területükön?

Milyen a Közgyűlés összetétele? Ismerik-e az okait annak, hogy miért csökkent a tagok száma?

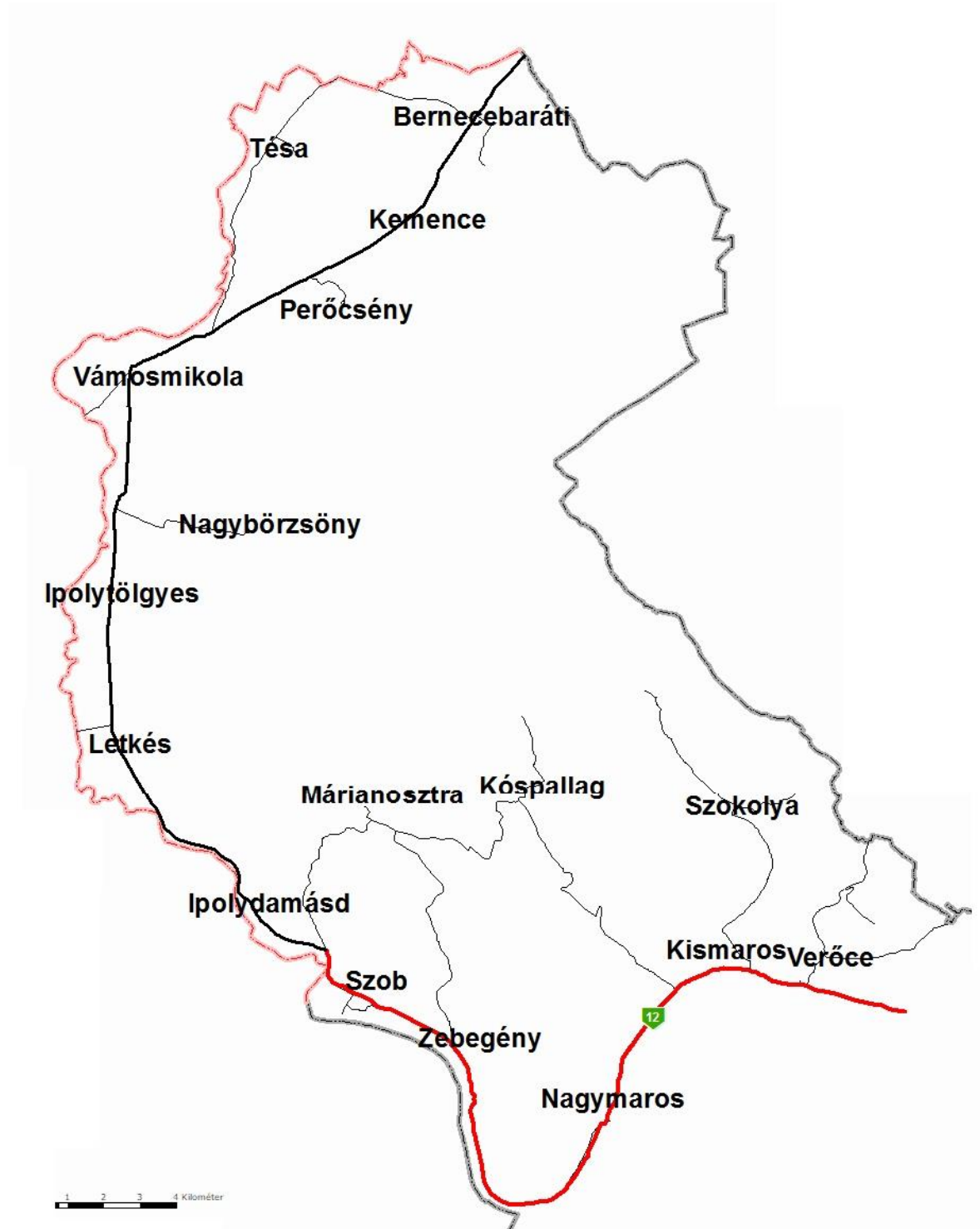
Mi a pályázatok elbírálásának menete, mekkora a súlya a Véleményezési Bizottságnak a döntések meghozatalában?

Mekkora a támogatott kérelmek terveiben a vállalt önrész? Vannak-e olyan gazdasági vagy földrajzi területek, ahol magasabb a támogatás aránya?

Interjúalanyok:

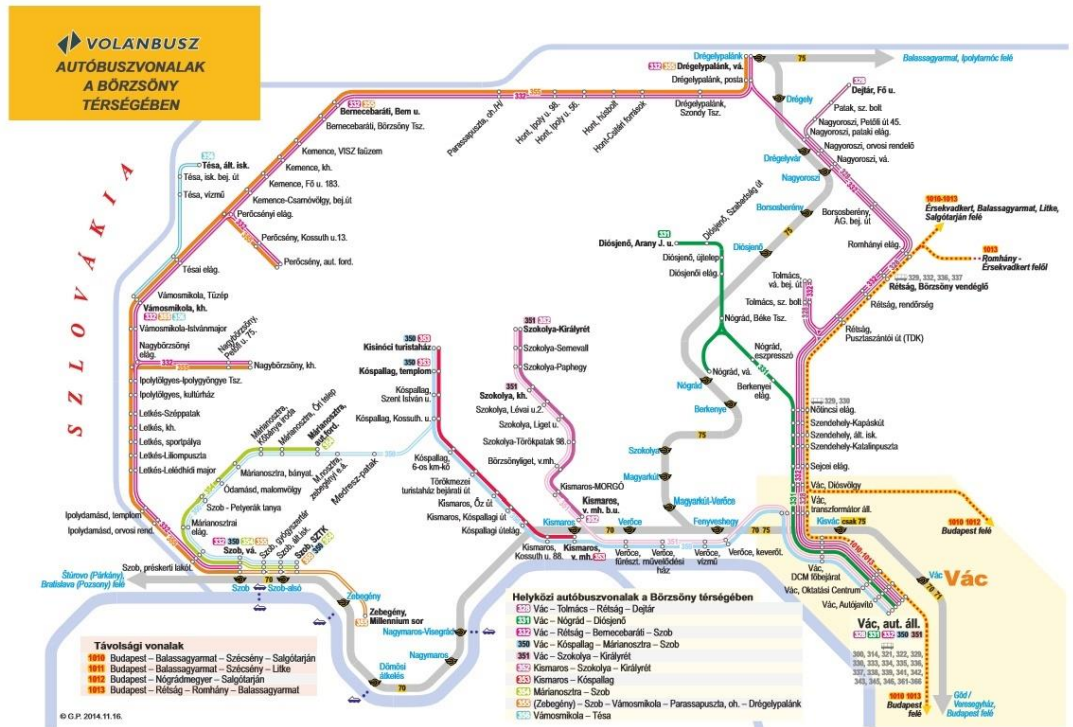
Krebszné Gábor Tamara, a Munkaszervezet nemzetközi kapcsolattartója

Neubauerné Szatmári Zsuzsa, a Munkaszervezet vezetője

3. melléklet. A Szobi járás közúti hálózata

Forrás: http://gis.teir.hu/rendezes_pest_trt/ [Letöltve: 2015.10.22.]

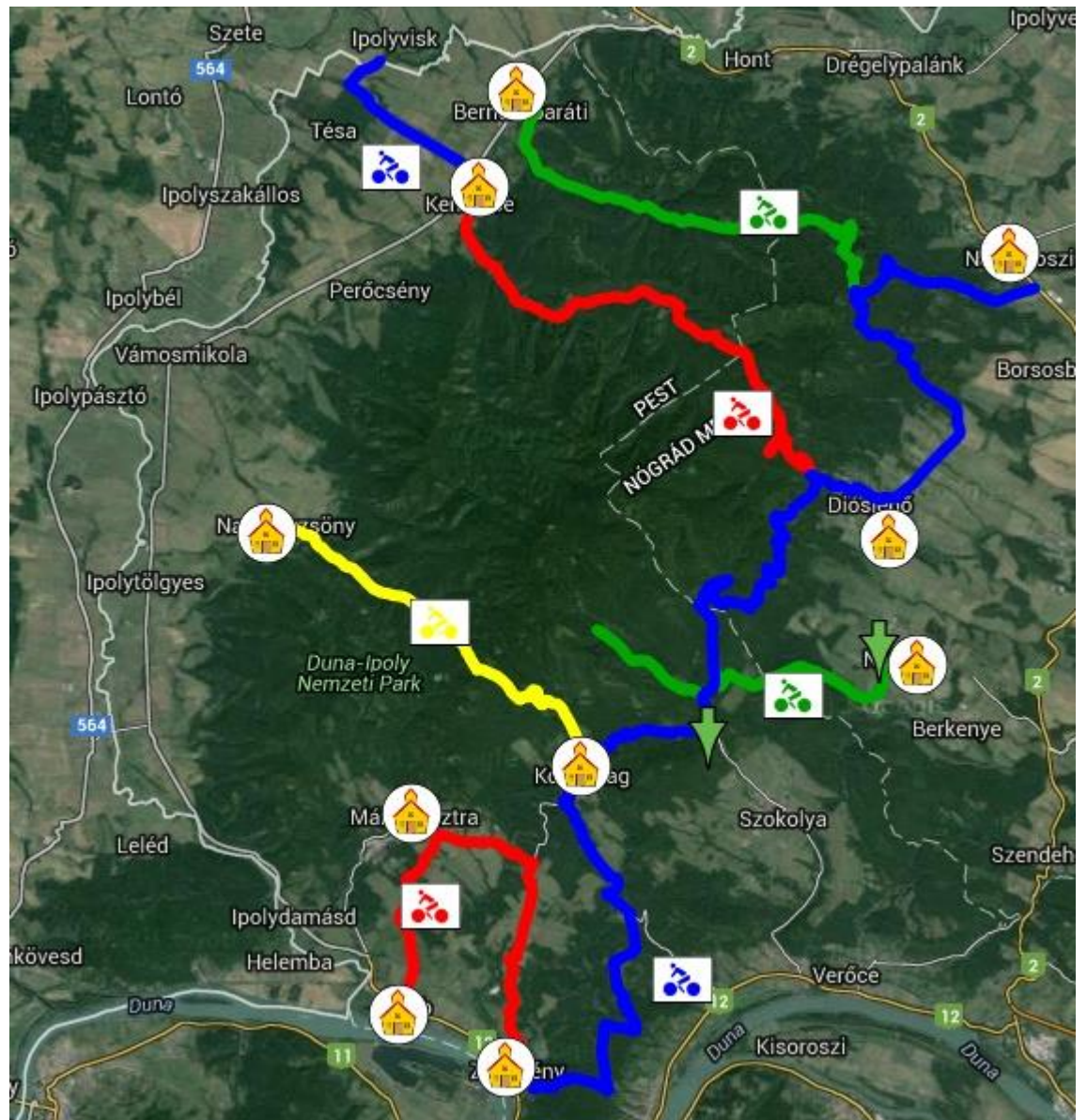
4. melléklet. A VOLÁNBUSZ hálózata a Szobi járásban

Forrás:

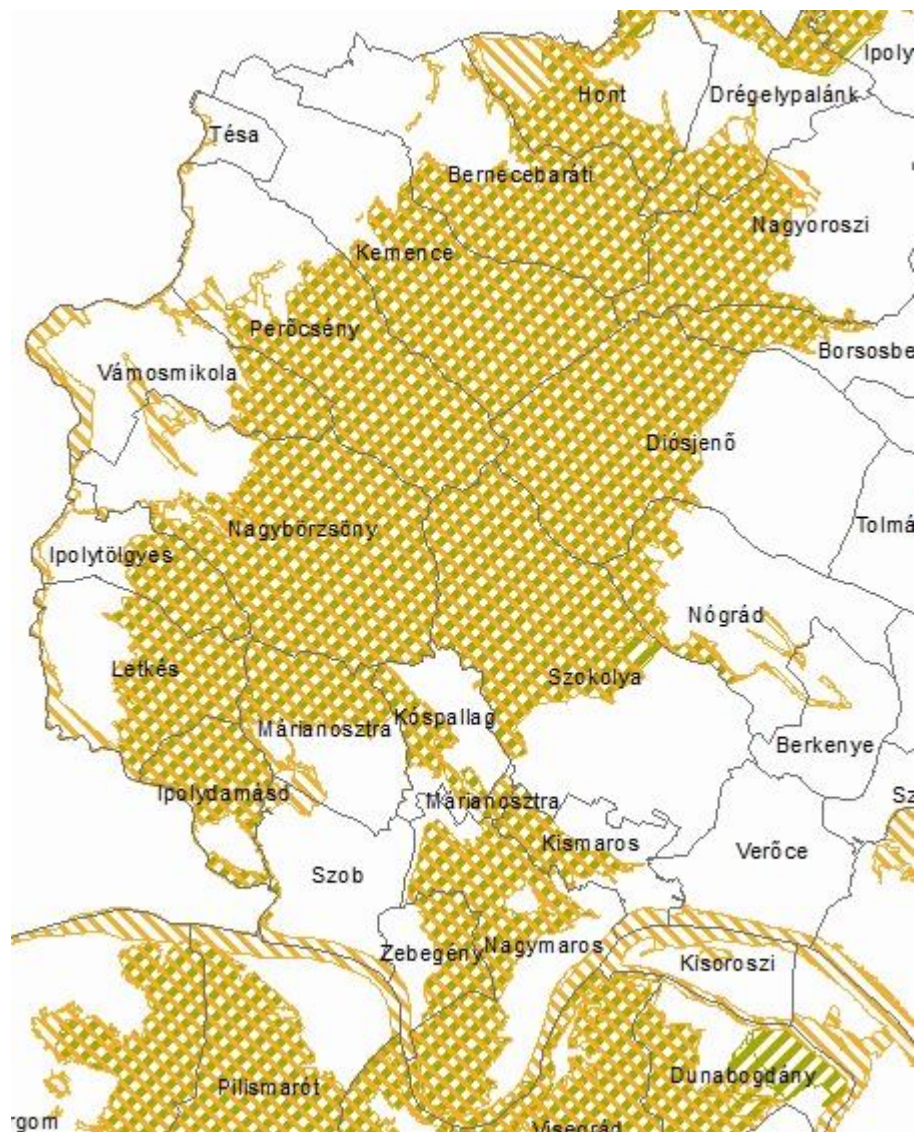
<http://www.volanbusz.hu/hu/menetrendek/vonalhalozati-terkep/300#borzsony>

[Letöltve: 2015.10.22.]

5. melléklet. A Szobi járás hegyvidéki bicikliút-hálózata

Forrás: <http://www.holkerekparozzak.hu/nograd-megye/a-borzsony-kijelolt-kerekparos-tura-uthalozata> [Letöltve: 2015.10.22.]

6. melléklet. A Börzsöny különleges madárvédelmi és kiemelt jelentőségű természet-megőrzési területei

Sárga csíkozású területek: Natura 2000 kiemelt jelentőségű természet-megőrzési területei

Zöld csíkozású területek: Natura 2000 különleges madárvédelmi terület

Forrás: http://gis.teir.hu/teirgis_termeszetvedelem/ [Letöltve: 2015.10.22.]

7. melléklet. A BDIVE területén feldolgozott gyümölcsök típusa előfordulási sorrend szerint

Gyümölcs	Előfordulás
málna	7
fekete ribizli	6
piros ribizli	6
barack	4
eper	4
szeder	4
szilva	4
birsalma	3
bodza	3
cseresznye	3
kökény	3
sárgabarack	3
alma	2
csipkebogyó	2
dió	2
fekete áfonya	2
galagonya	2
meggy	2
szamóca	2
fehér ribizli	1
feketeberkenye	1
josta	1
körte	1
vörös áfonya	1

Saját szerkesztés a termelotol.hu oldalon elérhető adatok alapján.

8. melléklet. A BDIVE támogatásainak településenkénti megoszlása

	Benyújtott kérelmek		Támogatott kérelmek		Támogatási összegek		1 projektre jutó támogatási összeg	Megvalósult kérelmek a benyújtott kérelmek arányában
	db	%	db	%	Ft	%	Ft	%
Települések								
Bernecebaráti	15	4.62	9	4.69	67,550,681	5.74	7505631.222	50%
Ipolydamásd	12	3.69	10	5.21	46,706,226	3.97	4670622.6	31%
Ipolytölgyes	18	5.54	14	7.29	75,788,598	6.44	5413471.286	75%
Kemence	8	2.46	6	3.13	53,588,012	4.56	8931335.333	66%
Kismaros	28	8.62	14	7.29	87,589,581	7.45	6256398.643	90%
Kóspallag	15	4.62	9	4.69	103,703,521	8.82	11522613.44	58%
Letkés	10	3.08	9	4.69	51,689,045	4.39	5743227.222	36%
Márianosztra	16	4.92	7	3.65	52,606,741	4.47	7515248.714	78%
Nagybörzsöny	22	6.77	8	4.17	81,921,637	6.96	10240204.63	53%
Nagymaros	29	8.92	19	9.90	108,743,420	9.24	5723337.895	44%
Összesen	325	100.00	192	100.00	1,176,376,731	100.00	6126962.141	59%
Perócsény	6	1.85	4	2.08	24,330,360	2.07	6082590	60%
Szob	45	13.85	26	13.54	107,493,268	9.14	4134356.462	67%
Szokolya	18	5.54	13	6.77	85,928,099	7.30	6609853.769	83%
Tésa	6	1.85	5	2.60	34,923,819	2.97	6984763.8	72%
Vámosmikola	16	4.92	10	5.21	59,314,965	5.04	5931496.5	60%
Verőce	16	228.57	5	2.60	33,448,433	2.84	6689686.6	63%
Zebegény	45	13.85	24	12.50	101,050,325	8.59	4210430.208	83%

11. Bibliográfia

- 14/2010-es KvVM rendelet az európai közösségi jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű területekkel érintett földrészelekről
- 1698/2005/EK az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból (EMVA) nyújtandó vidékfejlesztési támogatásról
2007. évi CXXVII. törvény az általános forgalmi adóról
- 27/2015. MvM rendelet a Világörökségi Várományos Helyszínek Jegyzékéről
- 275/2004. Kormányrendelet az európai közösségi jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű területekről
- 76/2011. VM rendelet az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból a Helyi Vidékfejlesztési Stratégiák LEADER fejezetének végrehajtásához 2011-től nyújtandó támogatások részletes feltételeiről
- BDIVE (2013). *Élhető települések – fenntartható gazdaság, társadalom és környezet. Helyi vidékfejlesztési stratégia.* Börzsöny-Duna-Ipoly Vidékfejlesztési Egyesület.
- BDIVE (2015). *A Börzsöny-Duna-Ipoly Vidékfejlesztési Egyesület változásokkal egységes szerkezetbe foglalt alapszabálya.* Börzsöny-Duna-Ipoly Vidékfejlesztési Egyesület.
- BDIVE (é.n.). *Az elmúlt 5 év VIDÉKÜNK fejlesztéséért.* Börzsöny-Duna-Ipoly Vidékfejlesztési Egyesület.
- EB (2010). *A KAP jövője 2020-ig: az élelmezési, a természetes erőforrásokat érintő és a területi kihívások kezelése.* Európai Bizottság, Brüsszel.
- EC 2013: *Rural Development in the EU. Statistical and Economic Information. Report 2013,* European Commission's Directorate-General for Agriculture and Rural Development.
- EU (2014). *The EU explained: Agriculture,* Publication Office of the European Union, Luxembourg.
- EUMSZ: Az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata. EUR-Lex. Elérhetőség: <http://eur-lex.europa.eu/legal->

content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=HU [Letöltve: 2015.08.16.]

FINTA, I. (2013). Az aprófalvak fejlesztési igényei és a nemzeti szintű fejlesztési tervek által nyújtott lehetőségek. In: KOVÁCS, K., VÁRADI, M. M. (szerk). *Hátrányban, vidéken.* Argumentum, Budapest. 315-330. o. Elérhető: http://www.regscience.hu:8080/jspui/bitstream/11155/292/2/varadim_hatranyn_videken_2013.pdf [Letöltve: 2015.12.10.]

FINTA, I. (2015). Az integrált terület- és vidékfejlesztés eszközei és korlátai Magyarországon. *TéR és Társadalom*, Vol. 29, No. 1. Elérhető: <http://tet.rkk.hu/index.php/TeT/article/view/2673>. [Letöltve: 2015.12.10.]

http://borzsony.hu/foldrajz/a_hegyseg_kialakulasa_geologiai_ertekei.html [Letöltve: 2015.10.20.]

http://borzsony.hu/tanosvenyek/bernecebarati_tanosveny.html [Letöltve: 2015.10.20.]

http://borzsony.hu/tanosvenyek/strazsahegyi_tanosveny.html [Letöltve: 2015.10.20.]

<http://borzsony.hu/zoldutak/diz.html> [Letöltve: 2015.10.21.]

http://eletszepitok.hu/perocsenyi-tajhaz-muemlekgondozas/#.VjD_L3qrSW9 [Letöltve: 2015.10.28.]

<http://erdeiiskola.ipolyerdo.hu/004003001003-elerhetoseg> [Letöltve: 2015.10.21.]

http://gis.teir.hu/rendezes_pest_trt/ [Letöltve: 2015.10.22.]

http://gis.teir.hu/teirgis_termeszetvedelem/ [Letöltve: 2015.10.22.]

<http://ipolydamasd.hu/varak> [Letöltve: 2015.10.21.]

<http://ipolytolgyes.hu/latnivalok> [Letöltve: 2015.10.21.]

<http://kemence.hu/szallas-es-etkezesi-lehetosegek> [Letöltve: 2015.10.21.]

<http://kiralyretilovarda.hu/rolunk/> [Letöltve: 2015.10.21.]

http://kismaros.hu/index.php?page=nevezetesseg&action=reszletes&nl_id=365

[Letöltve: 2015.10.28.]

<http://kospallag.hu/turizmus> [Letöltve: 2015.10.21.]

<http://lekvarshop.lapunk.hu/> [Letöltve: 2015.10.22.]

<http://marianosztra.hu/turizmus> [Letöltve: 2015.10.21.]

<http://marianosztrakegyhely.hu/> [Letöltve: 2015.10.21.]

<http://marianosztrakegyhely.hu/bucsu> [Letöltve: 2015.10.29.]

<http://mariaut.hu/tart/bigmap> [Letöltve: 2015.10.29.]

<http://palosrend.hu/bemutakozas/palos-helyek> [Letöltve: 2015.10.29.]

<http://sajtcedula.freewb.hu/termekeink/> [Letöltve: 2015.10.22.]

<http://tesa.fw.hu/frame.html> [Letöltve: 2015.10.21.]

<http://www.bernecebarati.hu/index.php?p=12> [Letöltve: 2015.10.21.]

<http://www.borzsonyleader.hu/tamogatott-projektek/sarkanyhajos-vizi-turisztikai-szolgalatas-letreho> [Letöltve: 2015.10.21.]

<http://www.borzsonyleader.hu/tamogatott-projektek/vizi--erdei--es-horgaszturizmus-fejlesztese-ipolyt> [Letöltve: 2015.10.21.]

http://www.borzsonytourinfo.hu/advanced_search_result.php?catID=272 [Letöltve: 2015.11.30.]

<http://www.bthe.hu/index.php/borzsonyi-kektura> [Letöltve: 2015.10.20.]

<http://www.bthe.hu/index.php/bthe-turamozgalmak> [Letöltve: 2015.10.20.]

<http://www.dunaipoly.hu/hu/bemutatohelyek/kiralyreti-erdei-iskola-es-latogatokozpont> [Letöltve: 2015.10.21.]

http://www.dunakanyar.hu/latvanyossag_nevezetesseg/76_Az-egykori-palos-kolostor-Marianosztra.html [Letöltve: 2015.10.29.]

http://www.dunakanyar.hu/latvanyossag_nevezetesseg/Marianosztra/81_Marianosztra_telepulesen_talalhato_nevezetessegek.html [Letöltve: 2015.10.21.]

http://www.dunakanyar.hu/latvanyossag_nevezetesseg/Marianosztra/81_Marianosztra_telepulesen_talalhato_nevezetessegek.html [Letöltve: 2015.10.21.]

<http://www.foldikincsekvasara.hu/> [Letöltve: 2015.10.22.]

<http://www.ganad.com/content/hun/products.php> [Letöltve: 2015.10.22.]

<http://www.holkerekparozzak.hu/nograd-megye/a-borzsony-kijelolt-kerekparos-tura-uthalozata> [Letöltve: 2015.10.21.]

<http://www.horgasz.hu/page/500/akt/5/megye/pest/html/horgaszvizek.html> [Letöltve: 2015.10.21.]

<http://www.horgasz.hu/page/501/art/133/akt/5/megye/pest/html/lo-usztato.html> [Letöltve: 2015.10.21.]

<http://www.horgasz.hu/page/501/art/1356/akt/5/megye/pest/html/nagymarosi-bekas-reti-horgaszto.html> [Letöltve: 2015.10.21.]

<http://www.horgasz.hu/page/501/art/148/akt/5/megye/pest/html/nagyborzsonyi-to.html>
 [Letöltve: 2015.10.21.]

<http://www.horgasz.hu/page/501/art/290/akt/5/megye/pest/html/kiralyreti-horgaszto.html> [Letöltve: 2015.10.21.]

<http://www.horgasz.hu/page/501/art/329/akt/5/megye/pest/html/kospallagi-horgaszto.html> [Letöltve: 2015.10.21.]

<http://www.horgasztokereso.hu/horgaszto-terkep> [Letöltve: 2015.10.21.]

http://www.ipolyerdo.hu/004003008-gordulo_tanosveny [Letöltve: 2015.10.20.]

http://www.ipolyerdo.hu/004011001006-bernecebarati_ [Letöltve: 2015.10.20.]

<http://www.ipolytours.hu/horgaszat.php> [Letöltve: 2015.10.21.]

<http://www.ipolytours.hu/kajak.php> [Letöltve: 2015.10.21.]

<http://www.ipolytours.hu/kenu.php> [Letöltve: 2015.10.21.]

<http://www.kismaros.hu/index.php?page=nevezetesseg&ss=&tid=29&tipus=&action=&start=0> [Letöltve: 2015.10.21.]

<http://www.letkes.hu/index.php?page=latnivalok> [Letöltve: 2015.10.21.]

<http://www.mahartpassnave.hu/hu/hajojaratok/dunakanyari-kirandulohajok/setahajojarat-visegradon/> [Letöltve: 2015.10.21.]

<http://www.mahartpassnave.hu/hu/hajojaratok/dunakanyari-kirandulohajok/budapest-vac-visegrad-esztergom/> [Letöltve: 2015.10.21.]

<http://www.nagyborzsony.hu/page.php?18> [Letöltve: 2015.10.28.]

<http://www.nagyborzsony.info/> [Letöltve: 2015.10.22.]

<http://www.nagymaros.hu/latnivalok> [Letöltve: 2015.10.21.]

<http://www.natura.2000.hu/hu/node/247> [Letöltve: 2015.10.20.]

<http://www.perocsenybaratai.hu/index.php/en/faluro/2012-07-30-05-19-44> [Letöltve: 2015.10.21.]

<http://www.programturizmus.hu/kategoriatema-lovaglas.borzsony-termeszet-szabadido.html> [Letöltve: 2015.10.21.]

<http://www.szob.hu/index.php?act=latnivalo&id=5> [Letöltve: 2015.10.28.]

<http://www.szokolya.hu/latnivalok-turizmus/szabadidos-programok> [Letöltve: 2015.10.21.]

- <http://www.tavak.hu/pest-megyei-horgasztavak-horgaszvizek/szokolya-kiralyreti-horgaszto.html> [Letöltve: 2015.10.21.]
- http://www.termelotol.hu/finder/termelo_keresese/%20Pest/bernecebarati/%20
[Letöltve: 2015.10.22.]
- http://www.termelotol.hu/finder/termelo_keresese/%20Pest/kemence/%20 [Letöltve: 2015.10.22.]
- http://www.termelotol.hu/finder/termelo_keresese/%20Pest/marianosztra/%20
[Letöltve: 2015.10.22.]
- http://www.termelotol.hu/finder/termelo_keresese/%20Pest/nagyborzsony/%20
[Letöltve: 2015.10.22.]
- http://www.termelotol.hu/finder/termelo_keresese/%20Pest/nagymaros/%20 [Letöltve: 2015.10.22.]
- http://www.termelotol.hu/finder/termelo_keresese/%20Pest/vamosmikola/%20
[Letöltve: 2015.10.22.]
- http://www.turabazis.hu/turamozgalom_lista [Letöltve: 2015.10.20.]
- <http://www.utazzitthon.hu/kemence-tajhaz.html> [Letöltve: 2015.10.28.]
- http://www.vallalkozoinegyed.hu/20080708/viski_lovasudvar_bemutatas_szokolya
[Letöltve: 2015.10.21.]
- <http://www.vamosmikola.hu/page.php?3> [Letöltve: 2015.10.21.]
- <http://www.vamosmikola.hu/page.php?3> [Letöltve: 2015.10.22.]
- <http://www.vasaroljon.hu/> [Letöltve: 2015.12.27.]
- <http://www.veroce.hu/hu/latnivalo> [Letöltve: 2015.10.21.]
- <http://www.volanbusz.hu/hu/menetrendek/vonalhalozati-terkep/300#borzsony> [Letöltve: 2015.10.22.]
- <http://zebegeny.hu/latnivalok> [Letöltve: 2015.10.21.]
- <http://zebegeny.hu/tanosveny> [Letöltve: 2015.10.20.]
- <http://zold.itthon.hu/kisvasutak-magyarorszagon;jsessionid=7E6AAA318C86BF7CCE6DD232D34F1315>
[Letöltve: 2015.10.20.]
- KIS, K, SZEKERESNÉ KÖTELES, R. (2011). A helyi akciócsoportok szerepe a versenyképes és fenntartható vidékfejlesztés megvalósításában, *Tér és*

- Társadalom*, Vol. 24, No. 3 Elérhető: <http://tet.rkk.hu/index.php/TeT/article/view/1331/2657> [Letöltve: 2015.11.08.]
- KSH (2008). *A regisztrált gazdasági szervezetek száma, 2008. I. félév*. Elérhető: http://www.adko.hu/01_files/adattar/gaz20806.pdf [Letöltve: 2015.10.12.]
- KSH Stadatbázisok: GB1011, GB1012, GB1014, GB1015, GJ1A01, GJ1A02, GJ2A01, GJ2A02, GA2013_W.
- MASSOT, A. (2015). *A közös agrárpolitika (KAP) és a Szerződés*. Európai Parlament, Brüsszel. Elérhetőség: http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/hu/displayFtu.html?ftuId=FTU_5.2.1.html [Letöltve: 2015.08.16.]
- Mester, T (2006). Vallási turizmus, *Turizmus Bulletin*, Vol. 10. no. 2., 16-18. o.
- PÓLA, P., CHEVALIER, P., MAUREL, M.C (2015). A LEADER akciócsoportok és partnerségi hálózatok működésének tanulságai Baranya megyében. *TÉR ÉS Társadalom*, Vol. 29, No.1. Elérhető: <http://tet.rkk.hu/index.php/TeT/article/view/2687/4792>. [Letöltve: 2015. 12.10.]
- The Cork Declaration – A Living Countryside* (1996). The European Conference on Rural Development, Cork. Elérhetőség: http://ec.europa.eu/agriculture/rur/cork_en.htm [Letöltve: 2015.07.31].
- TROPEA, F (2015): *A KAP 2. pillére: a vidékfejlesztési politika*. Európai Parlament, Brüsszel. Elérhetőség: http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/hu/displayFtu.html?ftuId=FTU_5.2.6.html [Letöltve: 2015.08.15.]
- ÚMVP (2007): *Új Magyar Vidékfejlesztési Program*, Budapest.
- ÚMVP IH (2007-2013). *Közösségi Vidékfejlesztés. Tájékoztató az Európai Unió LEADER programjáról, Új Magyarország Vidékfejlesztés Program Irányító Hatósága*, Budapest.
- Vidéki Térségek Európai Chartája (1992). Elérhető: <http://interm.gau.hu/miau/remete/rural.html> [Letöltve 2015.07.31].